

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Paperittomat -

Valmistautuminen suomalaiselle viittomakielelle tulkattuun
näytelmään

Heidi Rajaniemi ja Liisa Mala

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

04 / 2013

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Heidi Rajaniemi ja Liisa Mala	Sivumäärä 46 ja 1 liitesivu
Työn nimi Paperittomat - Valmistautuminen suomalaiselle viittomakielelle tulkattuun näytelmään	
Ohjaava opettaja Tytti Koslonen	
Työn tilaaja ja työelämäohjaaja Kuopion kaupunginteatteri, Mikko Paananen	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa tulkkaus suomalaisella viittomakielellä näytelmään Paperittomat. Tulkkaus toteutettiin 23.2.2013 yhteistyössä tilaajamme Kuopion kaupunginteatterin kanssa. Opinnäytetyössä on tutkittu kuinka valmistautua tulkaamaan näytelmä Paperittomat suomalaisella viittomakielellä ja kuinka valmistautua tulkaamaan näytelmässä olevat metaforat, idiomit ja vieraskieliset vuorosanat.</p> <p>Työ oli toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisuuden lisäksi työssä käytettiin menetelminä osallistuvaa havainnointia sekä oppimispäiväkirjaa. Yhteistyö Kuopion kaupungin teatterin kanssa alkoi keväällä 2012. Teatterin toimintaan osallistuminen ja havainnointi tapahtui näytelmän harjoituksissa syksyn 2012 ja alkuvuoden 2013 aikana. Valmistautuminen sisälsi tulkkauharjoittelua, näytelmän syntyyn ja sanomaan perehtymistä sekä tulkkausratkaisujen pohtimista asiantuntijoiden kanssa.</p> <p>Kirjallisen osion liitteenä on DVD, joka sisältää otoksia teatteritulkkauksestamme ja havainnollistaa valmistautumisen myötä tekemiämme tulkkausratkaisuja. Tekstin sisällä numeroidut esimerkit kertovat mikä DVD:n sisältämä tulkkausnäyte on esimerkkinä kyseiseen kohtaan. DVD löytyy Humanistisen ammattikorkeakoulun Kuopion kampuksen kirjastosta opinnäytetyön kirjallisen version liitteenä.</p> <p>Tämän opinnäytetyön perusteella voidaan todeta, että teatteritulkkaukseen valmistautuminen on pitkä ja monivaiheinen prosessi. Valmistautuminen ei tarkoita vain käsikirjoituksen kääntämistä, vaan tulkin on valmistautumisessa kiinnitettävä huomioita näytelmän tavoitteeseen, kieleen ja tunnelmaan. Valmistautumisen kannalta muita olennaisia asioita ovat esimerkiksi tulkin työolosuhteiden huomioiminen kuten sijoittuminen ja valaistus. Näytelmän sisältäessä metaforia, idiomeja tai vieraskielisiä vuorosanoja, tulkkaukseen valmistautuminen on hyvä aloittaa selvittämällä ensin sanojen merkitys, tämän jälkeen on mahdollista aloittaa vastaavien viittomien ja mahdollisten ratkaisujen etsiminen tulokielestä. Työn perusteella voidaan sanoa, että metaforia ja idiomeja voidaan tulkata kolmella eri tavalla: selittämällä suomalaisella viittomakielellä mitä metafora tai idiomit tarkoittaa, viittomalla suomenkielen mukaan tai etsimällä vastine suomalaisesta viittomakielestä.</p> <p>Työ on suunnattu viittomakielentulkkiopiskelijoille, viittomakielentulkeille, Kuopion kaupunginteatterille sekä muille aiheesta kiinnostuneille.</p>	
Asiasanat viittomakieli, viittomakieliset, valmistautuminen, tulkkaus, teatteri	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpretation

ABSTRACT

Author Heidi Rajaniemi & Liisa Mala	Number of Pages 46 and 1 appendix
Title Paperittomat - Preparing To Finnish Sign Language Interpreted Play	
Supervisor Tytti Koslonen	
Subscriber and Mentor The city theatre of Kuopio, Mikko Paananen	
Abstract <p>The aim of thesis was produce interpretation to play called Paperittomat into Finnish Sign Language. The interpretation was accomplished in co-operation with our subscriber the city theatre of Kuopio on the 23th of February in 2013. The research questions of this thesis are how to prepared to interpret the play Paperittomat and how to prepared to interpret metaphores, idioms and foreign lines.</p> <p>Work is functional. The research method was functionality, participant observation and learning diary. Cooperation with the Kuopio City Theatre began in the spring of 2012. Observation took place in play rehearsals in autumn 2012 and early winter 2013. Preparations included the practice of interpretation, get to know how the story was born and what is the meaning of play and considering our solutions with the experts.</p> <p>Written section contains DVD, which includes scenes of theatrical interpreting and illustrates how the preparation has affect to interpretation solutions. Numbers in the texts explains which one of videos is an example of a solutions. DVD can be found in Humak University of Applied Sciences Kuopio campus library attached in written version of thesis.</p> <p>This thesis shows that preparation to theatrical interpreting is a long and versatile process. In preparation process doesn't mean only script translation, it means also that interpreter should pay attention to plays target, language and mood. Other relevant matters are for example consideration of interpreters working conditions like placement and lighting. When the script includes metaphors, idioms or foreign lines, the preparation process is good to start by finding out the meaning of words and after that interpreter can look for the similar signs and conclusions from sign language. The result shows that there are three different ways that metaphors and idioms can be interpreted: the meaning of metaphors or idioms can be explained in Finnish sign language, signing like it is written in Finnish or finding the similar expression from the Finnish sign language.</p> <p>The thesis is aimed for sign-language interpretation students, sign-language interpreters, the City theatre of Kuopio and everyone who is interested in theatrical interpreting.</p>	
Keywords Sign language, Deaf, preparing, interpretation, theatre	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 VIITTOMAKIELISET JA VIITTOMAKIELINEN YHTEISÖ	6
2.1 Viittomakieli	8
2.2 Viittomakieliset ja teatteri	9
3 VIITTOMAKIELEN TULKIT	10
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	11
4.1 Tutkimuskysymykset	13
4.2 Tutkimusmenetelmät	14
5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	16
5.1 Valmistautuminen näytelmän Paperittomat tulkkaukseen	18
5.1.1 Käsikirjoitukseen ja näytelmän teemaan tutustuminen	19
5.1.2 Tulkkien sijoittuminen	22
5.1.3 Valmistautuminen äänimaailman tulkkaukseen	26
5.1.4 Valaistus, meikki ja pukeutuminen	28
5.1.5 Roolijako	29
5.1.6 Katsekontakti	30
5.2 Valmistautuminen näytelmässä Paperittomat esiintyvien metaforien, idiomien ja vieraskielisten vuorosanoja tulkkaukseen	31
5.2.1 Näytelmän Paperittomat metaforat ja idiomit	33
5.2.2 Näytelmän Paperittomat vieraskieliset vuorosanat	37
6 POHDINTA	39
LÄHTEET	43
LIITTEET	47

1 JOHDANTO

Kulttuurin katsotaan kuuluvan kaikille ja sen todetaan olevan tärkeää ihmisen henkisen kehityksen kannalta (Laakso & Salmi 2005, 382). Taide- ja kulttuurikokemukset omalla kielellä edistävät hyvinvointia (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 54). Edellä mainittujen seikkojen nojalla perustelemme työmme tärkeyden. On tärkeää että esteettömiä kulttuuripalveluja, kuten teatteria, on tarjolla myös viittomakielelle tulkattuna. Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena oli toteuttaa viittomakielinen tulkkaus näytelmään Paperittomat. Työmme tilaaja oli Kuopion kaupunginteatteri ja työelämäohjaajamme näyttelijä Mikko Paananen.

Työmme toiminnallisessa osuudessa tulkkasimme näytelmän Paperittomat Kuopion kaupunginteatterilla 23.2.2013 ja kirjallisessa osiossa vastaamme tutkimuskysymyksiimme ja kerromme kuinka valmistauduimme tulkkamaan näytelmän Paperittomat. Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset ovat:

1. Kuinka valmistautua tulkkamaan näytelmä Paperittomat suomalaisella viittomakielellä?

- 1.1 Kuinka valmistautua tulkkamaan näytelmässä Paperittomat esiintyvät metaforat, idiomit ja vieraskieliset vuorosanat?

Tutkimuskysymyksemme syntyivät halusta tarkastella teatteritulkkaukseen valmistautumista sekä kielellisesti haastavien vuorosanojen tulkkaukseen valmistautumista. Opinnäytetyössämme käytimme tutkimusmenetelmänä toiminnallisuutta, osallistuvaa havainnointia sekä oppimispäiväkirjaa. Toiminnallisessa osuudessa valmistelimme yhdessä tulkkauksen näytelmään Paperittomat. Kirjallisen osion kirjoitimme pääosin yhdessä, mutta molemmilla oli myös omat vastualueensa. Liisa Mala vastasi luvuista 2 ja 2.1, Heidi Rajaniemi vastasi luvuista 2.2 ja 3.

Aiemmin metaforien kääntämistä sekä esittävän taiteen tulkausta on tutkittu muutamissa Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä. Esimerkiksi Elina Korri

ja Anniina Venäläinen tutkivat opinnäytetyössään ”Uskoen katso entisiä teitä”: Siionin lauluissa esiintyvien metaforien kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle. Opinnäytetyössään Korri ja Venäläinen tutkivat hengellisten metaforien kääntämistä suomalaiselle viittomakielelle. Maria Salo tutki opinnäytetyössään Hannu ja Kerttu viittomakielelle: valmistautuminen satuoopperan tulkkaukseen, esittävän taiteen tulkkaukseen valmistautumista. Opinnäytetyössämme käytämme tietoperustana viittomakielialan kirjallisuutta sekä erityisesti teatteritulkkaukseen liittyvää kirjallisuutta. Tietoperustamme pääteoksena on Julie Gebronin kirja Sign the Speech - An introduction to theatrical interpreting. Kirja esittelee kattavasti teatteritulkkauksen alaa ja on ollut vahvasti mukana toiminnassamme opinnäytetyöprosessin ajan.

Tämän opinnäytetyön rakenne on seuraavanlainen: luvussa kaksi kerromme viittomakielisistä, viittomakielestä sekä viittomakielisten suhteesta teatteriin. Luvussa kolme on tietoa viittomakielen tulkeista. Kerromme näistä aiheista, sillä tiedämme että tilaajamme on kiinnostunut kyseisistä asioista ja hyötyy opinnäytetyössämme ilmenevistä tiedoista. Pidämme näiden asioiden esiintuomista tärkeänä, sillä Kuopion kaupunginteatteri on kiinnostunut esteettömästä teatterista ja teatteritulkkauksesta. Luvussa neljä käsittelemme työn toteutusta ja luvussa viisi teatteritulkkaukseen valmistautumisen tietoperustaa sekä työemme tuloksia. Luku kuusi sisältää pohdinnan.

Opinnäytetyömme kirjallisen osion liitteenä on DVD, joka sisältää tulkkausnäytteitä tuottamastamme viittomakielen tulkkauksesta näytelmään Paperittomat. Tulkkausnäytteiden tarkoituksena on havainnollistaa konkreettisesti valmistautumisen myötä tekemiämme ratkaisuja. Teksti sisältää maininnan numeroidusta esimerkistä, joka löytyy samoin numeroituna DVD:ltä.

2 VIITTOMAKIELISET JA VIITTOMAKIELINEN YHTEISÖ

Suomessa viittomakieltä ensikielenään tai äidinkielenään käyttäviä kuuroja ja huonokuuloisia on noin 2600-3000 (Päivi Rainó 2010). Tämän lisäksi noin 6000-9000 kuulevaa käyttää viittomakieltä päivittäin. (Kuurojen Liitto 2012). Viittomakieliset voivat olla kaikenikäisiä kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia (Kuurojen Liitto 2012). Viitto-

makielisten yhteinen historia ja kokemukset yhdistävät heitä toisiinsa (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 9).

Viittomakielisen yhteisön perusajatuksina ovat kieli, identiteetti ja kulttuuri, jotka luovat turvallisuutta ja vahvistavat yhteisön yhteenkuuluvuutta. Kautta aikojen viittomakieliset ovat kokoontuneet niihin paikkoihin ja niille alueille missä viittomakieltä on käytetty. (Wallvik 2005, 9.) Suomen viittomakielisen yhteisön katsotaan syntyneen vuonna 1846 Porvoossa ensimmäisen kuurojen koulun perustamisen myötä (Jokinen 2000, 79). Tämän jälkeen kuurojen yhdistyksiä alkoi syntyä eri puolille maata ja vuonna 1905 alkunsa sai Kuurojen Liitto ry (Jokinen 2000, 79).

Kuurot kuuluvat kielelliseen vähemmistöön, jolla on oma kulttuuri ja kieli (Jokinen 2000, 94). Heidän kulttuurillaan on omat selkeät piirteensä (Jokinen 2000, 100). Yhden määritelmän mukaan kuurojen kulttuuri on yhteisön elämäntapa, joka perustuu yhteiseen kieleen ja näön varassa elämiseen. Kuurojen kulttuuri on syntynyt spontaanisti vastaamaan tarpeisiin ja se luo pohjan heidän identiteetille. (Jokinen 2000, 98.) Kulttuuri on kokonaisuus, joka määrittää jonkin tietyn ryhmän ja auttaa yksilöitä mukautumaan ympäristöönsä (Jokinen 2000, 98). Kieli, samaistuminen ja käyttäytymisnormit ovat kuuroille kulttuurisesti tärkeitä osa-alueita (Jokinen 2000, 94).

Nimitys viittomakielinen yhteisö on vakiinnuttanut sijansa viimeisten vuosikymmenien aikana. Aikaisemmin yhteisö kutsui itseään kuurojen yhteisöksi. Yhteisön toimintaa ohjaavat tavoitteet ja he työskentelevät yhdessä saavuttaakseen tavoitteensa. Suomalaisen kuurojenyhteisön keskeinen organisaatio on Kuurojen Liitto ry. (Laakso & Salmi 2005, 14) Viittomakieliset määrittelevät kuuluvansa kieli- ja kulttuurivähemmistön jäseniksi (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 9). Yhteisöön voi kuulua myös henkilöitä, jotka eivät ole kuuroja, mutta he tukevat yhteisön päämääriä ja työskentelevät kuurojen kanssa yhteistyössä saavuttaakseen ne (Jokinen 2000, 83).

2.1 Viittomakieli

Viittomakieli on itsenäinen kielijärjestelmä aivan kuten puhutut kieletkin. Viittomakielet eivät ole keksittyjä kieliä vaan ne ovat syntyneet kuurojen yhteisöissä ja spontaanisti kommunikaation tarpeesta. Kuurojen koulut olivat usein ratkaiseva tekijä viittomakielen synnyssä. (Jantunen 2003, 19.) Viittomakieli ei ole kansainvälinen kieli, vaan jokaisella maalla on oma viittomakielensä tai useampikin (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 10). Suomessa on kaksi kansallista viittomakieltä: suomalainen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli. Kasvaneen maahanmuuton myötä myös muut viittomakielet ovat yleistyneet Suomessa. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 10.)

Viittomakieli on gesturaalis-visuaalinen viestintäjärjestelmä (Rissanen 1985, 5). Tämä tarkoittaa sitä että kieli tuotetaan käsien, pään, kasvojen ja vartalon liikkeillä ja vastaanotetaan näköaistin avulla (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 10). Viittomakielen viittomat vastaavat puhuttujen kielten sanoja. Viittomat koostuvat eri osista, kuten käsimuodosta, paikasta, liikkeestä, orientaatiosta ja erilaisista ei-manuaalisista piirteistä. (Kuurojen Liitto ry 2012.) Ilmaisukykyjensä ja käyttömahdollisuuksiensa takia viittomakielet ovat samanveroisia kuin puhutut kielet. Ne ovat syntyneet kuurojen yhteisöissä eikä niitä ole erikseen kehitetty (Malm & Östman 2000, 10). Viitotuilla kielillä voidaan ilmaista täysin samoja asioita kuin puhutuilla kielilläkin, sillä ne ovat yhtä laadukkaita ja rakenteellisesti kehittyneitä (Malm & Östman 2000, 13). Puhutut ja viitotut kielet käyttävät viestin tuottamiseen eri kanavia (Malm & Östman 2000, 15). Viittomakielissä esiintyy sosiaalista ja alueellista vaihtelua kielellisesti. Vaihteluun vaikuttavat esimerkiksi viittojan ikä ja sukupuoli. Viittomakielisiin voi syntyä myös alueellisista syistä johtuvia murre-eroja. (Hoyer 2000, 205.)

Suomalainen viittomakieli sai perustuslaillisen asemansa vuonna 1995 (Malm & Östman 2000, 12). Viittomakieli on turvattu Suomen perustuslaissa (17 §) (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 12). Myös tulkkipalveluiden saatavuus on turvattu laissa, mikä tarkoittaa, sitä että viittomakielisillä on oikeus asioida omalla äidinkielellään ja toimia yhteiskunnan tasavertaisena jäsenenä (Kansaneläkelaitos 2012).

2.2 Viittomakieliset ja teatteri

Kuurojen yhdistyksissä teatteriharrastus juontaa juurensa jo 1800-luvun loppupuolelle (Wallvik 2005, 9). Kulttuurista tai teatteritoiminnasta ei puhuttu yleisissä keskusteluissa ennen ensimmäistä kulttuuripäivää, mutta yhdistyksissä kuitenkin näyteltiin jo ennen sitä. Ensimmäinen kirjallinen tieto näytelmäharrastuksista löytyy kuurojen lehdestä *Tidskrift för Dövstumma* vuodelta 1897. (Wallvik 2005, 10.) Sen jälkeen julkisuuteen nousi tietoa runonlausunnasta kuvaelmiin. Vuonna 1915 perustettiin Helsinkiin Näytelmätaiteen harrastajat -seura. Näytelmäharrastaminen yleistyi suurimmissa kaupungeissa kuten Helsingissä, Turussa ja Tampereella. (Wallvik 2005, 12.)

Vuodesta 1956 lähtien on järjestetty nuorten kulttuuripäiviä, jotka sisältävät nuorten kilpailuja eri taidelajeissa (Wallvik 2005, 12). Kulttuuripäivillä oli suuri merkitys koko yhteisölle ja erityisesti nuorille. Kulttuuripäivät kasvattivat uutta sukupolvea, jotka tottuivat esiintymään ja ilmaisemaan itseään entistä taidokkaammin. (Laakso & Salmi 2005, 375.) Teatteriharrastus kehittyi yhä monipuolisemmaksi vuosien saatossa ja vuonna 1988 Kuurojen Teatteri aloitti toimintansa Helsingin Valkeassa talossa (Wallvik 2005, 14). Siitä lähtien Kuurojen teatteri on tuottanut lukuisia ammattiteatteriesityksiä ajankohtaisista aiheista. Vuonna 2005 Kuurojen Teatterin nimi muutettiin Teatteri Totiksi. Tällä hetkellä Teatteri Totti tuottaa viittomakielistä näyttämötaidetta kaksi näytöstä vuodessa. Näytökset ovat pääasiassa pääkaupunkiseudulla, mutta teatteri järjestää myös kiertueita Suomessa. (Teatteri Totti 2012.)

Yksi tapa, jolla kuuro voi päästä nauttimaan teatteriesityksistä useammin, on tilata tulkki suomenkieliseen teatteriesitykseen. Viittomakielisten ajatukset tulkatusta teatterista vaihtelevat. Osa ajattelee sen olevan hienoa, mutta osa pitää sitä turhana. Viittomakielisen teatterin ja viittomakielelle tulkatun teatterin erona on se, että toinen käsittelee kuurojen ja toinen kuulevien kulttuuria ja maailmaa. Kuuroille tulkatun teatterin katsominen tarkoittaa katsausta kuulevien kulttuuriin. (Gebron 2000, 1)

Tulkille esittävän taiteen tulkkkaus on vaativaa ja häneltä odotetaan korkeaa tulkkkauslaatua ja kääntämistaitoa. (Frishberg, 1990, 137) Tulkattu teatteriesitys ei tietenkään vastaa viittomakielistä teatteria, mutta hyvin onnistuessaan tulkattukin esitys voi antaa katsojalle hienon teatterielämyksen. Opetusministeriön työryhmän vuoden 2005

esityksen mukaan viittomakielelle tulkattuja teatteriesityksiä tulisi lisätä. Ratkaisuksi tähän työryhmä ehdottaa, että Suomessa tulisi kouluttaa teatteritulkkeja, sillä tällä hetkellä kokemukset ja tiedot teatteriesityksen tulkkamisesta ovat maassamme vajavaiset. Työryhmä on esittänyt, että teatteritulkkausta voisi esimerkiksi kehittää yhteistyössä Teatteri Totin kanssa. (Opetusministeriö 2005, 18.)

3 VIITTOMAKIELEN TULKIT

Tulkeista ja tulkkauksesta on mainintoja jo hyvin varhaisilta ajoilta eri kulttuureissa ja valtakunnissa. Tulkin roolin tärkeys tulee esille myös raamatussa. (Goswell & McKee & Napier 2006, 3.) Suomessa viittomakielen tulkkien koulutuksen ensimmäiset maininnat löytyvät 1970-luvun lopulta tulkkurssien muodossa. Vuonna 1983 Turun kristillisessä opistossa alkoi vuoden mittainen viittomakielen linja jossa koulutettiin tulkkeja opiskelutulkkaukseen. Samaan aikaan myös Kuopiossa alkoi viittomakielen opettajien koulutukseen tähtäävä linja. Muutama vuosi myöhemmin Turun ja Kuopion koulutukset muuttuivat pari vuotta kestäviksi viittomakielentulkkeja kouluttaviksi opinahjoiksi. (Laakso & Salmi 2005, 281.) Tämä oli alku nykyiselle tulkikoulutukselle. Nykyään viittomakielen tulkkeja koulutetaan Helsingin ja Kuopion Humanistisen ammattikorkeakoulun yksiköissä sekä Turun Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Koulutuksen laajuus on 240 opintopistettä. (Suomen viittomakielen tulkit Ry 2013.)

Viittomakielen tulkkien työn pohjalla vaikuttaa vahva ammattietiikka sekä ammattisäännösten noudattaminen. Viittomakielen tulkit työskentelevät tilanteissa, joissa kaikki osapuolet eivät käytä samaa kieltä. (Suomen viittomakielen tulkit ry. 2013.) Viittomakielen tulkki välittää viestiä kahden kielen ja kulttuurin välillä (Humphrey & Alcorn 1994, 153). Tulkit työskentelevät monissa viittomakieleen ja viittomakommunikaatioon liittyvissä tehtävissä (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2013). Tulkit työskentelevät esimerkiksi asioimistilanteissa, opiskelutulkkeina sekä viittomakommunikaatio-opettajina. Tulkeilta vaaditaan hyvää yleissivistystä, kiinnostusta kieliä sekä monikulttuurisuutta kohtaan (Suomen viittomakielen tulkit ry. 2013). Viittomakielen tulkin työkielet ovat suomalainen viittomakieli sekä suomenkieli. Tulkit hallitsevat tulk-

kauksen lisäksi monia muita kommunikaatiomenetelmiä kuten viitottua puhetta ja taktiliviittomista eli kädestä käteen viittomista. (Suomen viittomakielen tulkit 2013)

Kuulovammaisten, kuulonäkövammaisten ja puhevammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelun järjestäminen siirtyi 1.9.2010 kunnilta Kansaneläkelaitokselle (Kansaneläkelaitos 2013). Tämän seurauksena aikaisemmin kuntien palveluksissa ja freelancereina työskennelleet tulkit siirtyivät tulkkaukspalvelua tuottavien yritysten palvelukseen.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyömme toiminnallisen osion tavoitteena oli toteuttaa tulkkaukset Elina Izarra Ollikaisen käsikirjoittamaan ja ohjaamaan näytelmään Paperittomat. Kirjallisen osiossa vastaamme tutkimuskysymyksiimme, sekä kerromme omia kokemuksiamme tulkkaukseen valmistautumisesta. Liitämme kirjallisen osion mukaan DVD:n, joka sisältää tulkkauksnäytteitä tulkkauksiamme näytelmästä. Näytteet antavat konkreettisen esimerkin tutkimuskysymysten vastauksiin. Esimerkit havainnollistavat tulkkauksratkaisuja, joihin päädyimme valmistautumisprosessin aikana.

Teatteritulkkaukset on parhaimmillaan, kun tulkki on mukana koko tuotantoprosessin ajan (Wallvik 2005, 88). Työmme toteuttaminen alkoi Kuopion kaupunginteatterin teatteritulkkauksilauksesta. Olimme molemmat suunnitelleet tekevämme toiminnallisen opinnäytetyön, joten teatteritulkkaukset sopi hyvin meille molemmille. Tilauksen vastaanottamisen jälkeen saimme näytelmän käsikirjoituksen. Tutustuimme käsikirjoitukseen jo ennen ensimmäistä tapaamista näyttelijöiden ja ohjaajan kanssa.

Toukokuussa 2012 tapasimme teatterin hallintopäällikön, tuotantosuunnittelijan, työelämäohjaajamme ja ohjaavan opettajamme kaupunginteatterilla. Kirjoitimme yhteistyösopimukset ja saimme mahdollisuuden jäädä seuraamaan ensimmäistä lukuharjoitusta. Ensimmäiseen lukuharjoitukseen osallistuu usein näyttelijät, ohjaaja ja lavastaja. Ensimmäiseen lukuharjoitukseen osallistuminen on tulkille hyvä mahdollisuus päästä kuulemaan ensimmäisen kerran näyttelijöiden ääniä. (Gebron 1996, 41.) Paperittomat näytelmän ensimmäisessä lukuharjoituksessa saimme tavata tulevan näy-

telmän työryhmän eli käsikirjoittaja-ohjaajan Elina Izarra Ollikaisen, näyttelijät sekä lavastajan. Saimme tietoa näytelmän taustoista ja tutustuimme työryhmään.

Kesän ja syksyn 2012 aikana luimme käsikirjoitusta tarkemmin ja aloimme pohtia tutkimuskysymyksiämme käsikirjoituksen pohjalta, harjoittelimme tulkkausta sekä pohdimme käänösratkaisuja. Loppusyksystä osallistuimme teatterilla pidettyyn Paperittomat näytelmän raamikokoukseen, jossa näimme tulevan näytelmän lavastusmallin sekä tapasimme muita työryhmän jäseniä. Raamikokouksesta saimme osviittaa siitä mihin tulemme sijoittumaan ja millaiset lavasteet näytelmässä tulee olemaan. Raamikokous tarkoittaa teatterilla pidettävää kokousta, johon osallistuu tulevan esityksen suunnittelutyöryhmä (M. Paananen, henkilökohtainen tiedonanto 3.12.2012). Kokouksessa käytiin läpi muun muassa lavastusta ja näytelmän budjettia.

Marraskuussa alkoi näytelmän harjoituskausi, joka jatkui ensi-iltaan 16.1.2013 saakka. Kävimme harjoituksissa säännöllisesti, ja syksyn sekä alkuvuoden aikana harjoitustunteja teatterilla kertyi yhteensä noin 60. Paras tapa valmistautua tulkkaukseen on käydä katsomassa näytelmä mahdollisimman monesti (Enqvist 2012). Näytelmän läpimenon katsominen on tulkille hyvä keino valmistautua tulkkaukseen, mikäli tulkki ei pääse osallistumaan harjoituksiin. Läpimenossa käydään läpi joko koko näytelmä tai osia siitä, esimerkiksi puolijat erikseen. (Gebron 1996, 44.) Me kävimme harjoitusten lisäksi katsomassa niin puolikkaita läpimenoja kuin myös kokonaisia. Näiden lisäksi kävimme katsomassa myös ensi-illan. Läpimenojen ja ensi-illan katsominen oli meidän tulkkaukseen valmistautumisen kannalta hyödyllistä, sillä esitys oli kehittynyt ja elänyt koko harjoituskauden ajan. Esityksen läpimenoissa ja ensi-illassa näimme näytelmän viimeisessä muodossaan, ja saimme selvän kuvan siitä millainen tulkattava esitys tulee olemaan.

Jos ymmärtää roolihahmoja ja heidän tarkoituksperiään, on helpompaa valita sopivia viittomia. Esimerkiksi roolihahmon tausta voi vaikuttaa viittomavalintoihin. (Gebron 1996, 56.) Teatterilla vietetyt tunnit mahdollistivat meille näytelmään ja roolihenkilöihin tutustumisen. Harjoitusten katsomisen lisäksi kävimme yhden kerran keskustelemassa käsikirjoittaja-ohjaaja Elina Izarra Ollikaisen kanssa näytelmän synnystä ja teemasta. Teatteritulkkaukseen valmistautuessa on tärkeää tiedostaa mitkä ovat käsikirjoittajan ja ohjaajan näkemykset ja tavoitteet esityksessä (Frishberg 1990, 140).

Syksyn ja alkutalven aikana tulkkauksemme ja ratkaisumme kehittyivät hyvin, koska kävimme teatterilla näytelmän harjoituksissa säännöllisesti ja harjoittelimme näytelmän tulkkausta myös itsenäisesti. Keskityimme vain tulkkauksen harjoitteluun ja siihen kuinka saamme tulkattua näytelmän suomalaisella viittomakielellä, vähitellen tulkkauksemme tyyli ja ratkaisut muokkautuivat näytelmään sopiviksi. Pääsimme mukaan näytelmän tunnelmaan ja tavoitteisiin ja sitä kautta pystyimme hiomaan ratkaisusta sellaisia että näytelmän viesti välittyi oikein. Ratkaisuihimme vaikuttivat kohtausten tunnelma, vuorosanojen tulkkaukseen käytettävä aika ja se mikä oli oleellista asian välittymisen kannalta. Harjoituskauden aikana konsultoimme oppilaitoksemme lehtoreita joiden kanssa pohdimme sopivia tulkkausratkaisuja ja viittomavalintoja. Lehtoreilta saamamme apu oli tarpeen, sillä oli hyvä saada myös ulkopuolisen näkökulmaa ratkaisuihin. Palautteiden, ohjauksen ja omien päätöstemme myötä näytelmän tulkkaus alkoi muotoutua lopulliseen muotoonsa.

4.1 Tutkimuskysymykset

Harjoitusten myötä huomasimme kuinka paljon valmistautumista teatteritulkkaus vaatii. Meillä oli paljon aikaa valmistautua ja tämän vuoksi pystyimme kiinnittämään asioihin huomiota monesta eri näkökulmasta. Valmistautumisaika tarjosi meille mahdollisuuden tehdä tulkkauksesta omanlaisemme ja kokeilla meille uusia asioita. Pitkän valmistautumisprosessin aikana meille syntyi ajatus siitä, että haluamme tutkia opinäytetyössämme sitä kuinka valmistauduimme tulkaamaan näytelmän Paperittomat. Pitkä valmistautumisaika antoi meille ainutlaatuisen tilaisuuden valmistautua teatteritulkkaukseen ja tehdä yhteistyötä teatterin kanssa. Esityksen tulkkaukseen valmistautumisen lisäksi meitä kiinnosti käsikirjoituksessa olleet kielellisesti haastavat kohdat ja niiden tulkkaukseen valmistautuminen.

Metaforat liittyvät yleensä eri kulttuuripiirien tapaan ajatella asioita. Metaforille voi olla vaikea löytää tyyllisesti ja käsitteellisesti vastaavia ilmauksia toisesta kielestä. Usein käännöksen ja tulkkauksen yksi tavoitteista on metaforien ja niiden tuottamien mielikuvien välittäminen kielestä toiseen niitä latistamatta tai liioittelematta. (Rissanen 2006, 26.) Käsikirjoitusta lukiessamme ja tulkkausta harjoitellessamme huomasimme

lähdetekstin sisältävän metaforia ja idiomeja. Koimme näiden kohtien tulkkaamisen ja käännösratkaisujen keksimisen haasteelliseksi, sillä emme tienneet sanoille vastineita suomalaisella viittomakielellä. Näytelmän harjoitusten edetessä ja käsikirjoituksen kehittyessä meille selvisi, että näytelmä tulisi sisältämään myös muutamia vieraskielisiä vuorosanoja.

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Kuinka valmistautua tulkkaamaan näytelmä Paperittomat suomalaisella viittomakielellä?

1.1 Kuinka valmistautua tulkkaamaan näytelmässä Paperittomat esiintyvät metaforat, idiomit ja vieraskieliset vuorosanat?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyömme tilaus tuli Kuopion kaupunginteatterilta. Työelämästä saatu opinnäytetyöaihe tukee ammatillista kasvua. Toimeksi annetun opinnäytetyön etu on siinä, että omia tietoja ja taitoja pääsee peilaamaan työelämään ja sen tarpeisiin. (Vilkkä 2003, 17.) Toiminnallisella opinnäytetyöllä tarkoitetaan sitä, että vastaus tutkimuskysymyksiin saadaan toiminnan kautta. Opinnäytetyössämme tämä ilmenee niin, että pääsemme itse käytännössä kokeilemaan ja näkemään asiat, joita teatteritulkkaamiseen valmistautuminen vaatii.

Opinnäytetyössä käytimme kolmea eri tutkimusmenetelmää. Toiminnallisuus oli työmme lähtökohtana alusta saakka ja se toimi työmme päätutkimusmenetelmänä. Meillä molemmilla oli koko ajan tarkoituksena toteuttaa opinnäytetyö toiminnallisuuden kautta. Halusimme kokea asiat omien käsiemme kautta ja löytää vastaukset tutkimuskysymyksiimme kokeilemalla ja havainnoimalla. Toiminnallisuuden avulla tutkija saa välineitä teorian ja käytännön yhdistämiseen (Vilkkä 2003, 5). Tietäminen, joka syntyy kokemuksen ja toiminnan kautta, on tärkeää. Toiminnallisuuden kautta syntynyt tiedonkäsitys sopii erityisesti aloille joissa taidot, käytännöllisyys ja sovellettavuus ovat keskeisessä asemassa. (Vilkkä 2003, 7.) Opinnäytetyössä tarkoituksenamme

on saada tutkimuskysymyksiin vastaukset oman toiminnan kautta: tutustumme käsi-kirjoitukseen, pohdimme tulkkausratkaisuja, harjoitteleimme ja kokeilemme ratkaisuja käytännössä sekä tulkkaukseen näyttöksen autenttisessa tilanteessa.

Toiminnallinen opinnäytetyö tehdään usein parityönä sillä toiminnalliset työt ovat usein laajoja ja monitasoisia (Vilkkä 2003, 55). Teimme opinnäytetyömme parityönä, sillä koimme että opimme parhaiten tekemällä ja pohtimalla yhdessä. Tulkkiparilta saama palaute ja ideat olivat tärkeitä tulkkausvalmistautuessa. Näytelmä kesti kaksi tuntia, joten oli hyvä, että työmäärä jakautui kahdelle tulkille. Mielestämme paras tapa toteuttaa näytelmän tulkkaus oli tehdä se paritulkkausena. Paritulkkaus mahdollisti näytelmän sisältämien vuoropuhelujen tulkkaamisen ymmärrettävästi ja selkeästi. Näytelmän sisältäessä useita roolihenkilöitä on yhden tulkin hankala tulkita kaikki rooleja, sillä silloin tulkin voi olla vaikeaa erottaa roolit toisistaan tulkkaussessaan. Kahdesta - kolmeen tulkkiä olisi hyvä määrä, silloin näytelmä pääsee tulkkaussessa oikeuksiinsa. (Frishberg 1990, 137) Näytelmässä paperittomat on yhteensä 16 eri roolihenkilöä, joten yksin tehtynä tulkkaus olisi ollut tulkille raskas ja katsojan silmissä sekava. Roolijakomme tulkkaamisen näkökulmasta on mielestämme toimiva. Roolijaosta kerromme enemmän luvussa 5.1.5

Teatterilla harjoitellessamme havainnoimme näytelmän syntyä, kehitystä ja tapahtumia. Opinnäytetyömme toisena tutkimusmenetelmä oli osallistuva havainnointi. Tämä tarkoittaa sitä että kerätään tutkimusmateriaalia havainnoimalla tai tarkkailemalla ihmisten toimintaa. Havaintojen avulla kerätään tietoa siitä miten ihmiset käytännössä toimivat ja käyttäytyvät. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 202.) Osallistuvan havainnoinnin etuja on sen monimuotoisuus ja muuttuvuus. Havainnoija voi itse osallistua ryhmän toimintaan ja havaita asioita toiminnan keskeltä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 203.) Havainnoinnin etuna on se että sitä voidaan tehdä luonnollisessa tilanteessa ja sillä saadaan välitöntä tietoa ihmisten toiminnasta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 203.)

Meille havainnointi tarkoitti näytelmään tutustumista, harjoituksiin osallistumista sekä näytelmän maailmaan sisälle pääsemistä. Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset liittyivät valmistautumiseen ja vastaukset tutkimuskysymyksiimme löysimme parhai-

ten seuraamalla harjoituksia, pohtimalla erilaisia toteutusmahdollisuuksia ja kokeilemalla eri tulkkausratkaisuja paikanpäällä.

Kolmantena tutkimusmenetelmänä käytimme oppimispäiväkirjaa. Päiväkirja on kuin kyselylomake, joka on täytetty avointa vastaustapaa käyttäen. Päiväkirjaa voidaan pitää erilaisista tapahtumista, kokemuksista tai opituista asioista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001, 205.) Oppimispäiväkirjaan kirjoitimme jokaiselta harjoittelu- ja seurantakerralta pohdintoja sekä havaintoja. Oppimispäiväkirjan pitäminen harjoitusajalta oli korvaamaton ajatusten ja havaintojen taltioija, sillä monien asioiden ja havaintojen muistaminen olisi ollut mahdoton tehtävä.

Nykyään opinnäytetöiden toimeksiantajien toiveena on saada entistä useammin toiminnallisia työelämää kehittäviä hankkeita tutkimusten sijaan (Vilkkä 2003, 6). Samoja toiveita huomasimme olevan myös meidän toimeksiantajallamme - tavoitteena oli saada viittomakielelle tulkattu näytelmä. Työmme koostuu kuitenkin kahdesta osasta eli produktista ja raportista, sillä ammattikorkeakoulun toiminnallinen opinnäytetyö koostuu käytännön toteutuksesta sekä toiminnan raportoinnista tutkimusviestinnän keinoin (Vilkkä 2003, 9).

5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Valmistellulla tulkkauksella tarkoitetaan, että tulkilla on ollut tulkkaukseen liittyvää materiaalia ja aikaa perehtyä tulkkaukseen. Valmisteltuja tulkkauksia ovat yleensä esimerkiksi jumalanpalvelukset ja teatteritulkkaukset. Valmisteltu tulkkaus on ennemminkin käänös kuin suora tulkkaus. (Hytönen & Rissanen 2006, 24.) Teatteritulkkauksemme oli nimenomaan valmisteltu tulkkaus. Enqvistin (2012) mukaan näytelmän tulkkaminen on eri asia kuin näytelmän kääntäminen. Kyseessä on tulkkausten ja käänöksen välimuoto eli tulkinta. (Enqvist 2012.) Tulkkaus tapahtuu hetkessä eli käänösratkaisujen miettimiseen on vain vähän aikaa käytettävissä. Tämän vuoksi tulkkaus ei ole loppuun asti hiottua ja harjoiteltua vaan se voi sisältää myös virheitä. (Pöchhacker 2009, 9-13.)

Valmistautumisvaiheessa on hyvä selvittää teatteriryöryhmän kanssa muutamia asioita: mihin käsikirjoituksella pyritään, millainen on ohjaajan tulkinta käsikirjoituksesta, millaisia rooleja näytelmään kuuluu, kuinka näyttelijät ottavat roolit omikseen, kuinka näyttelijät sijoittuvat lavalla, miltä teos tulee näyttämään ja millainen tyyli, tunnelma, rytmi sekä sävy näytelmässä on. (Frishberg 1990, 140.) Tulkin on tärkeää kuunnella ohjaajan ja näyttelijöiden ajatuksia roolihahmoista, sillä roolihahmojen ymmärtämisen myötä myös käännöstyö on sujuvampaa (Gebron 2000, 56).

Tulkki valmistautuu ajoissa ja huolellisesti tehtäväänsä (Suomen viittomakielen tulkit 2012). Viittomakielentulkkien ammattieettisissä säännöissä sanotaan, että tulkin tulee valmistautua tehtäväänsä. Valmistautuminen on tärkeä osa tulkin työtä ja se mahdollistaa sujuvan tulkkauksen. Tulkkaustilanne ja tulkin työkokemus määrittävät sen kuinka paljon valmistautumista tulkkaus vaatii. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012.) Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa omat kokemuksemme teatteritulkkauksesta olivat vähäiset. Liisa Malalla ei ollut teatteritulkkauksesta kokemusta lainkaan, mutta Heidi Rajaniemi oli tulkannut yhden näytelmän ennen Paperittomat näytelmän tulkkausta. Keväällä 2012 Rajaniemi tulkki Telmi- Teatterin näytelmän Punalätsä ja susi. Vähäisten kokemusten vuoksi olimmekin sitä mieltä, että syvälinen tutustuminen teatteritulkkaukseen, teatterin maailmaan ja taiteelliseen viestintään oli tärkeää. Tulkin on hyvä ymmärtää kuinka teatteria tehdään ja siellä toimitaan (Frishberg 1990, 137). Koimme, että huolellinen valmistautuminen loi hyvän pohjan tulkkauksellemme ja saimme varmuutta esiintymiseen.

Teatteritulkkaukseen valmistautuminen vaatii paljon muutakin kuin vain tutustumista näytelmän käsikirjoitukseen. Kokonaisuuteen vaikuttavat myös sovitus, ohjaus, valo ja äänisuunnittelu, musiikki, puvustus, maskeeraus, erikoistehosteet, näyttelijät ja lavastus (Enqvist 2012). Teatterissa työskentelevältä tulkilta vaaditaan hyvää keskittymiskykyä, punaisen langan ymmärtämistä, psyykkistä hallintaa sekä liikkumisen ja näyttelemisen taitoa (Frishberg 1990, 137). Teatteritulkkaus on alana uusi, joten tulkin on hyvä tiedottaa työryhmää tulkkaukseen liittyvistä asioista (Humphrey & Alcorn 1994, 370). Teatteritulkkauksessa tulkin työolosuhteet ovat erilaiset kuin esimerkiksi muissa asioimistulkkaustilanteissa. Työolosuhteilla tarkoitamme opinnäytetyössämme tulkin sijoittumista, valaistusta, pukeutumista, roolijakoa ja tulkin eläytymismahdollisuuksia. Työolosuhteet vaativat tulkilta erityistä huomiota teatteritulkkaukseen

valmistautumisessa. Seuraavaksi kerromme valmistautumisestamme Paperittomat näytelmän tulkkaukseen. Tuloksiin on sisällytetty maininta numeroiduista esimerkeistä. Esimerkit löytyvät opinnäytetyömme liitteenä olevalta DVD:ltä samoin numeroituna.

5.1 Valmistautuminen näytelmän Paperittomat tulkkaukseen

Valmistautuminen teatteritulkkaukseen alkoi jo keväällä 2012. Aloitimme harjoittelun lukemalla käsikirjoituksen läpi. Kevään edetessä tapasimme näytelmän koko työryhmän ja aloimme yhdessä tutustua käsikirjoituksen syntyyn ja teemaan tarkemmin. Näytelmän käsikirjoittaja-ohjaaja piti meille informaatiotilaisuuden, jossa käsitelimme paperittomuutta ja näyttelijät lukivat ensimmäisen kerran käsikirjoituksen läpi. Paperittomuus ja paperittomat Suomessa oli meille molemmille tuntematon aihealue. Paperittomalla tarkoitetaan siirtolaista, joka elää maassa ilman oleskelulupaa (Kaisa Viitanen 2013). Informaatiotilaisuus avasi silmämme aivan uudelle asialle ja antoi meille molemmille paljon ajattelemisen aihetta. Heti alusta lähtien meille molemmille oli selvää, että edessä on vaativa ja vahvasti kantaaottava näytelmä. Meille Paperittomat näytelmään valmistautuminen tarkoitti käytännössä käsikirjoitukseen tutustumista, näytelmän harjoitusten seuraamista, havainnointia sekä tulkkauharjoittelua. Meidän tavoitteena oli luoda onnistunut ja sujuva tulkkaus. Jotta saavuttaisimme tavoitteemme, tiesimme että edessä on paljon työtä ja monia vaiheita sekä lukuisia yhteisiä työskentelytunteja.

Paperittomat näytelmän näyttelijät tulkitsivat tarinaa vahvasti. Halusimme, että näyttelijöiden luoma tulkinta käy ilmi myös tulkkauksestamme. Tulkkaukseen valmistautumisessa tämä näkyi siinä, että vietimme teatterilla paljon aikaa seuraten harjoituksia, näytelmän kehittymistä ja tarkkailemalla roolihenkilöiden luonteenpiirteitä ja käyttäytymistä. Tarkkailemalla pystyimme luomaan roolihenkilöistä tietynlaisia mielikuvia itsellemme, ja se auttoi tulkkaukseen valmistautumisessa. Mielikuvien avulla pääsimme paremmin sisään roolihenkilöiden ajatuksiin ja pystyimme huomioimaan heidän olemuksensa harjoitellessamme tulkkausta.

Sovimme aina etukäteen ennen teatteriharjoituksia mihin asioihin kiinnittäisimme kyseisellä kerralla huomiota. Havainnoitavia asioita olivat esimerkiksi vaihtuvat tunnelmat, roolihenkilöiden tunteet ja luonteet, tapahtumapaikat, tempo, taustalla tapahtuvat asiat sekä äänet. Kirjoitimme muistiin kaiken mikä meidän mielestämme oli tulkkaukseen valmistautumisen kannalta oleellista. Harjoittellessa palasimme aina muistiinpanoihimme. Tällä varmistimme, että harjoittelumme eteni loogisesti ja tiesimme aina kohtausta kohtaukselta mitä se tuli pitämään sisällään. Tarkoituksemme ei ollut opetella käsikirjoitusta varsinaisesti ulkoa mutta monien harjoittelukertojen jälkeen huomasimme, että käsikirjoitus oli tarkasti muistissa. Tulkkaustilanteessa oli hyvä että näytelmän juoni oli painunut mieliimme, sillä meidän ei tarvinnut käyttää energiaamme tulevien kohtausten miettimiseen, vaan pystyimme kohdistamaan energiamme esimerkiksi eläytymiseen.

Mielestämme tärkeä osa valmistautumistamme tulkkaukseen oli vuorovaikutus toistemme kanssa, yhdessä tekeminen ja hyvien ratkaisujen synnyttämä into tulkkaukseen. Teatteritulkkausta tekevälle tulkille on harvoin tarjolla ohjausta ja arviointia. Tämän vuoksi palautetta ja ohjausta annetaan työkavereiden kesken (Humphrey & Alcorn 1994, 369). Tulkit voivat työstää käsikirjoitusta ja omia roolejaan yksin, mutta jossain vaiheessa on hyvä tehdä yhteistyötä tulkkiparin kanssa. Viittomavalinnat, vuoropuhelut ja sanaleikit on tärkeää katsoa läpi tulkkiparin kanssa. (Gebron 1996, 45.) Muutamaa viikkoa ennen tulkkausta saimme teatterilta DVD:n joka sisälsi näytelmän taltioituna. Loppuvaiheessa harjoittelimme DVD:n avulla, mikä osoittautui hyväksi tavaksi harjoitella viimeiset kerrat. Saimme DVD:ltä mallin siihen kuinka näytelmä oikeasti etenee.

5.1.1 Käsikirjoitukseen ja näytelmän teemaan tutustuminen

Teatteritulkkaus toimeksiannon saatuaan tulkin ei kannata aloittaa valmistautumistaan käsikirjoituksen kääntämisellä vaan ensin on hyvä selvittää muita asioita. Käsikirjoitus on pelkistetty kertomus näytelmän juonesta ja tapahtumista ja vasta ohjaajan ja näyttelijöiden tulkinnan jälkeen näytelmä näyttää lopullisen muotonsa. Usein tulkit aloittavat tulkkaukseen valmistautumisen suoraan kääntämällä käsikirjoitusta, mutta se on periaatteessa turhaa työtä, sillä näytelmä elää ja kehittyy koko harjoituskauden

ajan. Käsikirjoitus on vain tekstiä, eikä se kerro näytelmän tunnelmasta. Näyttelijät luovat käsikirjoituksen pohjalta näytelmään roolihenkilöilleen luonteet ja yksityiskohdat. Heidän tulkintansa herättää roolihenkilöt eloon ja paljastavat niiden suhteet toisiinsa. (Goswell & McKee & Napier 2006,130.)

Teatteritulkkaukseen valmistautuminen olisi hyvä aloittaa katsomalla näytelmän vähintään kerran läpi. Katsojana tulkki näkee näytelmän yhtenä kokonaisuutena ja se helpottaa tulkkaukseen valmistautumista. Tulkin on hyvä varata aikaa taustatutkimuksia varten. Tärkeitä asioita, joiden selvittämisestä on hyötyä käännöstyön tekemisessä ovat: näytelmän sanoman todellinen merkitys ja tavoite, oudot sanat, näytelmän tempo ja ihmisten väliset suhteet. Näiden edellä mainittujen asioiden hahmottamisen jälkeen tulkki voi nähdä näytelmän selkeämmin ja käännöstyö on mahdollista aloittaa. Joskus käsikirjoittajat piilottavat käsikirjoitukseen piilomerkityksiä, jotka on hyvä selvittää valmistautumisen yhteydessä. (Goswell & McKee & Napier 2006,130-131.)

Valmistautumisesta suurin osa oli käsikirjoituksen pohjalta tulkkauksen harjoittelua sekä tulkkausratkaisujen pohtimista. Saatuamme käsikirjoituksen ja käytyämme ensimmäisessä lukuharjoituksessa teimme rooliannon, mikä helpotti meidän työnjakomme, sillä pystyimme kumpikin keskittymään tarkemmin omien roolihenkilöidemme vuorosanoihin. Kävimme käsikirjoitusta läpi uudelleen ja uudelleen niin että toinen luki käsikirjoitusta ja toinen tulkkasi sen mukana. Huomasimme, että tapa oli tehokas alkuvaiheessa, kun tarkoituksena oli sisäistää tekstiä ja päästä tarinaan mukaan. Loppuvaiheessa meidän oli muutettava harjoittelutapaamme, sillä lukijan oli vaikea seurata toisen viittomista samaan aikaan ja näin ollen hankala antaa palautetta ja osallistua tulkkauksen luomiseen.

Tulkkausta harjoitellessamme teimme paljon erilaisia tulkkausratkaisuja, joita kokeilimme harjoituksissa käytännössä. Huomasimme harjoittelun myötä osan ratkaisuista olevan mahdottomia toteuttaa. Mahdottomiksi osoittautuivat yleensä juuri ne lauseet, jotka olivat lauserakenteeltaan monimutkaisia. Monimutkaisia lauseista teki esimerkiksi se että olimme vaihtaneet lauseen sanajärjestystä radikaalisti tehdäksemme niistä enemmän viittomakielen sanajärjestyksen mukaisia. Tulkkaustilanteessa monimutkaisia ratkaisuja olisi ollut vaikea muistaa ulkoa ja siksi niitä täytyi muuttaa

enemmän lähtötekstin vuorosanojen mukaisiksi. Tulkatessa ei ollut aikaa odottaa koko virkettä vaan tulkkaus täytyi aloittaa lähes heti puheenvuoron alkaessa. Tämän vuoksi tulkkausemme sisälsi aika vähän viittomakielisiä lauserakenteita. Tulkkausratkaisujen tekemiseen vaikutti paljon se kuinka nopeatempoisesti lähtöteksti eteni. Kohtauksissa, jossa lähtöteksti eteni rauhallisemmin, meidän oli mahdollista toteuttaa suunnittelemiämme viittomakielisen lauserakenteen mukaisia ratkaisuja. Kaikki muutokset sanajärjestyksiin tulkkauksen aikana mahdollisti se että meillä oli paljon aikaa valmistautua ja monia tilanteita harjoitella kyseisiä kohtia. Osassa lauseista oli jopa välttämätöntä muuttaa sanajärjestyksestä tulkkaukseen, sillä toisenlaisella sanajärjestyksellä vuorosanojen merkitys olisi ollut toinen.

Edellä mainitusta ratkaisusta esimerkkinä on näytelmässä esiintynyt vuorosana, jossa roolihenkilö kertoo painajaisestaan sanoen: "Sitten mä herään aina siihen, että mua ammutaan jalkoihin". Suomenkielessä on oikein ilmaista asia tällaisella sanajärjestyksellä, mutta jos sama asia ilmaistaisiin kyseisen sanajärjestyksen mukaisesti viittomakielellä, tulisi katsojalle helposti sellainen käsitys että ensin roolihenkilö herää ja sitten häntä ammutaan. Ratkaisimme tämän kohdan niin että ensin tulkkasimme että roolihenkilöä ammutaan jalkoihin ja sitten hän herää. Näin saimme tulkkaukseen selvemmin esille sen että juuri painajaisessa tapahtuva ampuminen oli syy heräämiseen. Kyseinen kohta ja tekemämme tulkkausratkaisu on nähtävissä esimerkissä (01).

Huolellisesta valmistautumisesta oli paljon hyötyä kun mietimme jälkikäteen tulkkaukseen valmistautumista kielellisten ratkaisujen kannalta sekä tulkkaukseen sujuvuuden ja tulkkien eläytymisen kannalta. Valmistautumisessa on kuitenkin otettava kielellisten seikkojen lisäksi huomioon myös muita asioita. Goswell, McKee ja Napier (2006) ohjeistavat tulkkeja valmistautumaan teatteritulkkaukseen niin että ensin tulkkien tulisi keskittyä katsomaan tulkattava näytelmä kokonaisuutena ja vasta sen jälkeen aloittaa tarkka käännöstyö käsikirjoituksen pohjalta. Näin tulkit voisivat kääntää kerralla koko näytelmän eikä heidän tarvitsisi muuttaa käännöstään jatkuvasti näytelmän muokkautuessa lopulliseen muotoonsa.

Omassa valmistautumisessamme aloitimme työn perehtymällä ensin käsikirjoitukseen. Emme tehneet mitään tarkkoja käännöksiä, vaan tulkkasimme tarinaa ja yri-

timme saada sen jämään käsiimme muistiin. Meidän mielestämme tekemämme ratkaisu oli meille sopiva, vaikka Goswell ym. (2006) neuvovatkin tekemään hieman toisin. Päädyimme tähän ratkaisuun, koska teatteritulkkaus oli meille niin uutta ja olimme kokemattomia. Koimme, että oli tärkeää päästä heti tulkkaamaan ja kokeilemaan eri ratkaisuja. Tiesimme, että valmistautuminen on pitkä prosessi ja meillä on aikaa muuttaa ratkaisujamme. Teimme tiivistä yhteistyötä teatterin kanssa, mikä mahdollisti meille sen että pystyimme päivittämään käsikirjoitusta aina sen mukaan kun muutoksia tuli.

Muutamien harjoitusten ja monien käsikirjoituksen lukukertojen jälkeen huomasimme että roolihenkilöiden elämät ja tunteet vaikuttivat meihin syvästi. Harjoituksissa elimme täysin roolihenkilöiden tunteiden mukana ja koimme monia eri tunnetiloja kuten iloa ja surua. Roolihenkilöihin tutustumisen ja tunteisiin kiinni pääsemisen myötä meidän oli helppo valmistautua ja harjoitella tulkkausta. Tulkatessa elimme samoissa tunteissa mitä näyttelijätkin.

Hyvässä ajoin käsikirjoitukseen tutustuminen mahdollisti meille sen, että meillä oli aikaa kiinnittää huomiota sellaisiin sanoihin ja ilmauksiin joiden merkitystä emme tiedeet. Näytelmä sisälsi muutamia piilomerkityksiä sekä ilmauksia, joita emme olisi ymmärtäneet, mikäli emme olisi käyneet keskustelemassa Izarra Ollikaisen kanssa. Keskustelu ohjaajan kanssa näytelmän sisällöstä ja tavoitteista on usein paras tapa tutustua näytelmään kokonaisuutena (Gebron 1996, 41). Viittomakieli on visuaalinen kieli ja tulkkien on hyvä tietää miltä joku konkreettinen asia tai esine näyttää, jotta sen voi ilmaista viittomakielellä oikein. Meille yksi tällainen asia oli esimerkiksi huivi, joka esiintyi vuorosanoissa. Meidän tulkkien täytyi tietää millaisesta huivista oli kyse, jotta osasimme tulkata sen oikein.

5.1.2 Tulkkien sijoittuminen

Halusimme ottaa opinnäytetyössämme esille valmistautumisen tulkin sijoittumiseen lavalla. Huomasimme valmistautuessamme että sijoittuminen herätti paljon keskustelua ja pohdintaa koko työryhmän keskuudessa. Sijoittumista suunniteltaessa huomioitavia asioita olivat esimerkiksi lavasteet, näyttelijät, valaistus sekä näköyhteys kat-

sojiin. Harjoituksissa havainnoimme näitä asioita ja pohdimme mielessämme erilaisia vaihtoehtoja sijoittumiseemme. Viimeisissä harjoituksissa kokeilimme käytännössä erilaisia sijoittumisvaihtoehtoja ja huomasimme, että osa suunnitelluista paikoista ei ollut mahdollisia, sillä joko olimme näyttelijöiden tiellä tai lavasteet olivat meidän edessämme. Suurimman haasteen sijoittumiselle loi lavastuksessa käytettävät projisoinnit, jotka rajasivat lavalla liikkumista. Projisointien edessä ei voinut liikkua, sillä muuten kuvat olisivat heijastuneet meidän kasvoihimme tai vartaloihimme. Projisointi tarkoittaa valokuvien tai videoiden heijastamista erilaisiin pintoihin (Izarra Ollikainen 2013).

Tulkatessaan teatteriesitystä tulkkien on mahdollista sijoittua muutamalla eri tavalla. Nancy Frishberg sekä Janice H. Humphrey ja Bob J. Alcorn esittävät, että yksi tapa tulkille on sijoittua lavan etuosaan. Toinen tapa on sijoittua niin, että jokaiselle tulkille on määrätty oma tulkkausalue ja tulkki tulkaa kaiken mitä sen alueen sisällä näytellään. Kolmatta tapaa voi niin sanotusti kutsua varjotulkkaukseksi. Siinä tulkki sijoittuu aivan näyttelijän viereen ja on osa näytelmää. (Frishberg 1990, 141-143; Humphrey & Alcorn 1994, 365.) Varjotulkkaus on asiakkaan kannalta kaikista miellyttävin tapa seurata teatteritulkkausta, sillä silloin asiakas voi seurata näytelmän kulkua ja tulkkausta samanaikaisesti. Tämä tapa on kuitenkin ohjaajan sekä tulkkien kannalta haastavin ja vaatii valmistautumista. (Frishberg 1990, 141.) Gebron (1996) on samaa mieltä tulkkien sijoittumisesta teatteritulkkauksessa, mutta hänen mielestään tulkki voi sijoittua myös aivan lavan eteen joko istuen tai seisten. Tulkkien sijoittumisesta päättää lopulta ohjaaja ja lavastaja, mutta tulkkien on hyvä tiedottaa työryhmää eri vaihtoehdoista (Gebron 1996, 19).

Tulkkauksemme aikana emme sijoittuneet minkään tietyn mallin mukaisesti vaan sijoittumispaikkamme vaihtuivat esityksen aikana. Tämä vaikutti valmistautumiseemme niin, että meidän tuli opetella ulkoa tulkkauspaikkamme kohtausta kerrallaan. Toinen asia, joka vaikutti sijoittumiseemme, olivat lavasteet ja niiden liikkuminen. Näytelmässä käytettiin lavasteina liikuteltavia sermejä, joita näyttelijät siirtelivät näytelmän tapahtumien edetessä. Tulkkauspaikkaksemme eivät sopineet paikat, joista tai joihin lavasteita liikutettiin. Meidän tuli sijoittua sellaisiin paikkoihin jossa emme olleet lavasteiden tiellä eivätkä lavasteet olleet meidän edessämme.

Valmistauduimme sijoittumiseen kiinnittämällä huomiota näyttelijöiden sijoittumiseen lavalla. Tulkkauksessa pyrimme sijoittumaan samalla tavalla kuin näyttelijät aina kun se oli mahdollista. Tavoitteenamme oli selventää katsojalle sitä, kumpi tulkkaa kumpaa näyttelijää. Vaihdoin muutaman kerran paikkoja keskenämme kesken tulkkauksen, sillä näyttelijät vaihtoivat myös paikkojaan. Näytelmän aikana sijoituimme muutamalla eri tavalla riippuen aina siitä millainen tilanne näytelmässä oli meneillään. Seuraavaksi esittelemme kuinka sijoituimme näytelmässä Paperittomat.

Näytelmän alussa olimme sijoittuneena katsomosta katsottuna lavan oikeaan reunaan syvyysuunnassa keskelle. Näytelmän lavasteina oli sermejä ja pahvilaatikoita ja me saimme seistä kahdella pahvilaatikolla tulkkauksen ajan. Näytelmän edetessä osallistuimme näytelmän tapahtumiin liikkumalla samalla tavalla kuin näyttelijät. Tämä on nähtävissä esimerkissä (02). Osallistuminen näytelmän kulkuun toi tulkkauksemme uutta sävyä ja mielestämme se selvensi tapahtumia. Sijoittuminen lavan oikeaan reunaan oli meille hyvä paikka sillä pystyimme olemaan siinä niin että kukaan ei tullut eteemme emmekä me olleet kenenkään edessä. Seisoimme suurimman osan ajasta näytelmässä lavasteina käytettävien pahvilaatikoiden päällä. Se toi meidät paremmin osaksi näytelmää ja paransi myös meidän näkyvyyttä yleisöön sekä tulkkausasentoamme.

Toinen kohtaus, joka oli meidän sijoittumisemme kannalta merkittävä, oli kohtaus jossa toinen näyttelijä istui ja toinen seiso. Havainnollistamme sijoittumistamme esimerkissä (03). Päädyimme tulkkeina sijoittumaan samalla tavalla kuin näyttelijät, sillä näin pystyimme eläytymään paremmin tilanteeseen ja mielestämme saimme paremmin tuotua katsojalle esille sen kumpi tulkeista tulkkaa istuvaa näyttelijää. Tämän sijoittumistilanteen jälkeen meidän täytyi ensimmäisen kerran vaihtaa konkreettisesti paikkaa, koska olisimme jääneet näyttelijän taakse. Kohtaus vaati erityistä valmistautumista sillä meidän täytyi viittoessamme liikkua ja vaihtaa paikkaa. Kohtauksessa halusimme demonstroida näytelmän tilannetta, jossa kuviteltu henkilö istui keinussa ja näyttelijä oli hänen takanaan antamassa vauhtia. Halusimme luoda tulkkaukseen samanlaisen asetelman ja tämän vuoksi toinen meistä jäi istumaan laatikon päälle ja toinen nousi seisomaan istuvan tulkin takana olevan laatikon päälle. Valmistautumisessa tämä otettiin huomioon harjoittelemalla kohtaa useasti, koska laatikon päälle nouseminen ja samaan aikaan viittominen oli haastavaa. Kohtaus oli lisäksi hyvin

dramaattinen mikä toi eläytymiseen ja osallistumiseen lisää voimaa. Näytelmäharjoitusten lisäksi harjoittelimme siirtymistä kotona peilin edessä, jotta saimme liikkeistämme sulavat ja samantyylliset. Tulkkauspaikan vaihdon ja liikkumisemme kohtauksessa tuomme esille esimerkissä (04).

Toisen puoliajan aloitimme sijoittumalla katsomosta katsottuna vasempaan etureunaan. Toisella puoliajalla meillä oli vain yksi siirtyminen johon valmistauduimme samalla tavalla kuin aiempaan siirtymiseen. Kohtauksessa meidän oli siirryttävä kesken esityksen lavan toiselta reunalta toiselle. Siirtymisemme on nähtävissä esimerkissä (05). Päädyimme tähän ratkaisuun yhdessä ohjaajan kanssa, sillä meidän oli päästävä lavan toiselle puolelle ennen seuraavaa kohtausta. Lavan toiselta puolelta toiselle siirtyminen vaati suunnittelua ja ajoituksen harjoittelua. Suunnittelimme tämän vaihdon yhdessä työryhmän kanssa. Valmistauduimme harjoittelemalla näitä vaihtoja niin, että ne näyttävät luonnollisilta eivätkä herätä liikaa huomiota.

Alun perin suunnittelimme, että olisimme sijoittuneet tulkattaviin näyttelijöihin aina samalla tavalla. Tästä kuitenkin seurasi niin paljon paikanvaihtoja, että meidän oli karsittava niitä. Huomasimme vaihtojen vievän liikaa huomiota ja tulkkaus alkoi kärsiä. Karsimiseen vaikutti myös se että monien vaihtojen muistaminen alkoi olla hankalaa ja epäilimme niiden häiritsevän myös katsojia. Harjoituksissa valmistauduimme sijoittumiseen myös katsomalla katsomosta mihin meidän kannattaisi sijoittua, että tulkkausemme näkyisi varmasti jokaiselle katsojalle. Viikkoa ennen tulkattavaa näytöstä meillä oli erilliset harjoitukset jossa keskityimme tulkkien sijoittumiseen sekä tulkkausratkaisujen kokeilemiseen. Harjoituksissa pohdimme mahdollisia tulkkauspaikkoja ja lopullisen ratkaisun sijoittumisestamme näytelmän eri kohtaoksissa teki käsikirjoittaja-ohjaaja yhteistyössä meidän ja ohjaavan opettajamme kanssa.

Huomasimme valmistautumisprosessin aikana, että tulkkien sijoittuminen vaikuttaa paljon siihen kuinka paljon tulkki voi osallistua näytelmän tapahtumiin ja tunnelmiin, eli kuinka paljon tulkki voi liikkua ja kopioida näyttelijöiden liikkeitä tulkkauskeskseen. Jos tulkki on sijoittuneena aivan lavan etureunaan asiakkaiden läheisyyteen, ei osallistuminen näytelmään ole mahdollista, sillä tulkki on silloin erillään näytelmän tapahtumista. Myös sillä on merkitystä istuuko vai seisooko tulkki, jos tulkille on esimerkiksi varattu tuoli lavan reunaan, on hänen hankala osallistua siitä näytelmän kulkuun, li-

säksi se voisi häiritä katsojia. Oma sijoittumispaikkamme mahdollisti meille näytelmään osallistumisen, sillä olimme lähellä näyttelijöitä ja kohtauksien tapahtumapaikkoja. Näytelmän tapahtumiin osallistuminen edellyttää hyvää valmistautumista. Meidän tapauksessamme meillä oli aikaa valmistautua ja suunnitella osallistumista ja sijoittumista. Aina ei kuitenkaan ole näin vaan usein tulkin ottaessa toimeksiannon vastaan on valmistautumiseen aikaa ja resursseja vähemmän.

5.1.3 Valmistautuminen äänimaailman tulkkaukseen

Viittomakielen tulkeilta odotetaan taitoa tuottaa visuaalisesti monia ympärillämme tapahtuvia asioita (Humphrey & Alcorn 1994, 63). Laulujen tulkkauksessa on tuotava esille musiikin rytmi ja käänöksistä on tehtävä visuaalisesti järkeviä, että ne heijastavat musiikin rytmiä. (Goswell & McKee & Napier 2006, 131.) Valmistautuessa näytelmän musiikin tulkkaukseen olisi hyvä jos tulkki osaisi kuvitella miltä näytelmä näyttäisi ilman ääntä. Näin tulkki pystyisi luomaan tulkkaukseen kaiken sen mitä tulkkaus vaatisi tulkaukseen ymmärretyksi. (Gebron 2000, 58.) Näytelmän äänimaailmaa voi tulkata esimerkiksi kuvailemalla ympärillä tapahtuvia ääniä käsien ja vartalon liikkeillä sekä eleillä. Eläytymisellä on suuri osa äänimaailman tulkaamisessa. Instrumentaalimusiikkia tulkattaessa tärkeintä on miettiä millaisia tunteita musiikki herättää ja mitä sillä halutaan saavuttaa (Roslöf & Veitonen 2006, 172-173). Kun tulkki alkaa valmistautua äänimaailman tulkkaukseen on hyvä selvittää ensin että mistä ääni tulee, mikä äänen tekee ja mikä merkitys äänellä on näytelmän etenemisen kannalta.

Valmistautuminen äänien ja musiikin tulkaamiseen toi tulkkausprosessiin omia haasteita. Äänimaailman ja musiikin tulkkauksesta löytyy vain vähän kirjoitettua tietoa. Tämän vuoksi haluamme ottaa asian esille työssämme ja kertoa kuinka me valmistauduimme ja toteutimme äänimaailman tulkkauksen. Valmistautumisen pääajatuksena oli, että luomme tunnelmaan ja tilanteeseen sopivaa tulketta. Valmistautumisessa kiinnitimme huomioita siihen, että millaisesta tilanteesta oli kyse, keneen roolihenkilöön äänet tai musiikki liittyivät, mikä tarkoitus äänillä ja musiikilla oli ja kuinka se oli tuotettu.

Näytelmässä oli kohtia, joissa toisen näyttelijän puhuessa monologia kuului taustalla toisen näyttelijän tuottamaa hyräilyä. Pohdimme kuinka tulkkaisimme hyräilyä, jotta välittäisimme tunnelman oikein. Oma tulkintamme hyräilylle oli, että se tapahtui kohdissa joissa roolihenkilöt muistelivat mennyttä elämäänsä ja erilaisia tapahtuneita asioita. Mielestämme hyräily oli haikeaa ja surumielistä, joten tulkkauksestamme täytyi välittyä samantyylinen tunnelma ja muistoihin palaaminen. Lehtorilta saamamme ohjeet ohjeistivat meitä keskittymään tekemisen kuvaamisen sijaan tunnelman kuvaamiseen. Emme siis viittoneet, että joku hyräilee vaan toimme asian esille katseen ja käsien liikkeillä. Päädyimme kohdistamaan katseemme kaukaisuuteen yleisön yläpuolelle ja pitämään kädet nyrkissä rinnan kohdalla. Tämä toteutustapa viesti meistä parhaiten kohtauksien tunnelmaa ja sanomaa: ikävää ja surua. Valmistauduimme harjoittelemalla asentoa ja ilmettä yhdessä, niin että se oli molemmilla samanlainen, näin pystyimme viestimään, että kyseessä on aina samanlainen kohtaaminen ja tunnelma. Toteutuksen jälkeen huomasimme, että harjoituksista huolimatta ilmeemme ja käsiemme liikkeet poikkesivat toisistaan. Näitä asioita voidaan havaita esimerkeistä (06) ja (07).

Näytelmä sisälsi muutamia lauluja ja taustamusiikkia. Laulujen ja musiikin tunnelma oli välitöntä ja hyväntuulista. Tulkkasimme lauluja ja musiikkia tanssimalla musiikin rytmiin ja mukailemalla näyttelijöiden liikkeitä. Valmistauduimme tanssimiseen harjoittelemalla ja suunnittelemalla musiikkiin ja tunnelmaan sopivia liikkeitä. Harjoittelimme yhdessä liikkeiden tuottamista samaan suuntaan ja samaan aikaan. Tulkkasimme vain yhden näytelmässä esiintyneen laulun ydinmerkityksen suomalaisella viittomakielellä. Päädyimme tähän ratkaisuun, sillä koimme että muiden laulujen sanomilla ei ollut olennaista merkitystä näytelmän tavoitteen ymmärtämisen kannalta.

Tulkkauksestamme laulusta tulkkasimme vain kertosaheen, sillä mielestämme se riitti ymmärtämään laulun idean. Laulun sanoma oli oleellinen näytelmän juonen kannalta. Kohtauksessa eräs roolihenkilöistä esittelee bändinsä ja demonstroi heidän esitystään. Kohtauksen visuaalisen ulosannin takia, emme ryhtyneet tulkkamaan koko laulua. Annoimme katsojille aikaa nähdä mitä lavalla tapahtuu. Laulu oli englanninkielinen, mutta tulkkasimme valitsemamme osan suomalaiselle viittomakielelle. Uskoimme kuulevan yleisön suurimmalta osin tietävän mistä laulussa on kyse, joten katsoimme parhaaksi ratkaisuksi tuottaa laulun sanoman suoraan suomalaiselle viit-

tomakielelle. Näin viittomakielinen katsoja olisi saanut mielestämme saman kokemuksen näytelmän laulukohtauksesta, kuin kuulevakin katsoja. Laulun tulkkaukseen valmistauduimme kääntämällä kertosaäkeen suomalaiselle viittomakielelle. Harjoittelimme laulun viittomista sillä halusimme, että tuotamme viittomat samanaikaisesti. Silloin kun emme viittoneet, katsoimme bändin esitystä ja tanssimme mukana (ks. esimerkki 08). Osa näytelmän musiikista oli pianomusiikkia. Pianomusiikin tulkkasimme esittämällä, että soittaisimme pianoa. Olemuksemme kertoi oliko musiikki iloista vai surullista. Esimerkissä (09) havainnollistamme kyseistä asiaa.

Näytelmän sanomaa korostettiin huudoin ja toistoin. Äännet tuotettiin lavasteina toimivien sermien takaa. Äännet tuottivat muut näyttelijät. Huudoilla ja toistoilla tehostettiin näytelmässä tapahtuvia tilanteita, painotettiin sanomaa ja lisäksi ne toivat kohtausten tunnelmaan syvyyttä. Valmistautuminen taustaäänien tulkkaukseen oli tarkkaa, sillä ajoituksen täytyi olla oikea. Harjoittelimme viittomien ajoitusta ja rytmitystä sekä mietimme oikeita iskukohtia, jotta viittomat tuotettaisiin lähtötekstin kanssa samalla tyyllillä. Jokaiseen kohtaan valmistautuminen oli omanlaisensa prosessi ja sujuvuuden saavuttamiseksi tulkkaukseen vaati paljon harjoittelua. Taustaäännet esiintyivät vuorosanoihin nähden monella eri tavalla. Seuraavaksi kerromme kolmesta eri tavasta, joita me huomasimme valmistautuessamme. Yksi tapa oli että, taustaäännet tulivat vuorosanojen päälle. Tulkkaukseen tämä vaikutti niin että myös meidän täytyi viittoja toistemme päälle. Tämä on nähtävissä esimerkissä (10). Välillä taustaäännet toimivat kaikkina näyttelijän puheelle ja silloin meidänkin täytyi viittoja asioita kaanonissa. Havainnollistamme asiaa esimerkissä (11). Viimeinen tapa, jonka huomasimme oli, että taustaäännet tulivat joko ennen tai jälkeen näyttelijöiden vuorosanoja (ks. esimerkki 12).

5.1.4 Valaistus, meikki ja pukeutuminen

Käsien liikkeet ja kasvojen ilmeet luovat viittomakielen, joten on tärkeää ottaa ne huomioon valaistusta suunniteltaessa. Tulkit täytyy valaista, mutta niin että valo sopii näytelmän muuhun valosuunnitelmaan sekä tulkkien ihon sävyyn. (Frishberg 1990, 143.) Teatterissa käytettävä valaistus on paljon kirkkaampaa kuin muut valot esimerkiksi kotona tai töissä. Valot saattavat luoda erilaisia kontrasteja käsiin tai tausta-

taan, joten valaistus täytyy ottaa huomioon valittaessa esimerkiksi vaatteita teatteritulkkaukseen. (Gebron 1996, 73.) Valaistusta on hyvä kokeilla ennen varsinaista tulkkausta ja varmistaa että kädet ovat näkyvillä koko tulkkauksen ajan. (Gebron 1996, 79) Valo ei saa kohdistua suoraan tulkkien silmiin, koska häikäiseminen vaikeuttaa paikantamista ja häiritsee tulkkausta (Enqvist 2012).

Valaistuksella oli iso osa näytelmässä Paperittomat, sillä sen avulla luotiin suurin osa lavasteista. Lavalla oli kolme sermiä joihin valojen avulla projisoitiin erilaisia kuvia, jotka synnyttivät visuaalisuuden ja tunnelman eri paikoista. Projisointien ja muiden valojen vuoksi suunnittelimme sijoittumistamme erikseen yhdellä harjoituskerralla. Valojen kokeileminen oli tärkeää, sillä harjoitellessa havaitsimme, että sijoittumisemme valoon nähden ei toiminut. Valo loi varjoja käsien ja kasvojen eteen ja sijoittumisen suhteen oli siis tehtävä uusia ratkaisuja.

Erillistä maskeerausta ei tarvita, ellei sitä näytelmässä muutenkaan käytetä. Meikattaessa on hyvä muistaa kohtuullisuus. Valaistus on hyvä ottaa huomioon meikkiä tehtäessä, sillä joskus valaistuksen takia esimerkiksi silmät saattavat jäädä hämärään. (Enqvist 2012.) Vaatteiden värin tulee erottua tulkin ihosta sekä taustan väristä. Vaatteiden valinnasta kannattaa keskustella lavastajan ja ohjaajan kanssa, varsinkin silloin jos tulkki on osa esitystä (Gebron 1996, 73-74). Onnistuneilla asuvalinnoilla tulkki saadaan osaksi näytelmää (Enqvist 2012). Pukeutumiseen valmistautuessa saimme käsikirjoittaja-ohjaajalta ja lavastajalta selkeät ohjeet. Meille annettiin ohjeeksi pukeutua näytelmän värimaailmaan sopivaksi. Housuiksi meille ehdotettiin mustia housuja tai farkkuja ja paidan värin tuli olla beige tai harmaa. Valitsimme mustat housut, sekä paidan väriksi harmaan sillä kätemme eivät olisi erottuneet beigestä paidasta. Valaistus, tulkin meikki ja pukeutuminen ovat tärkeä osa teatteritulkkauksen visuaalisuutta ja sen vuoksi olemme nostaneet kyseiset asiat esille työssämme.

5.1.5 Roolijako

Gebronin (1996) mielestä hyvä ajankohta jakaa roolit tulkkiparin kanssa on ensimmäisen lukuharjoituksen jälkeen. Roolijakoa voi miettiä monen eri näkökulman kautta ja yksi keino joka helpottaa tulkkaukseen eläytymistä on jakaa roolit niin että tulkin ja

näyttelijän viittominen ja puhe muistuttaisivat mahdollisimman paljon toisiaan. Esimerkiksi jos tulkin käsiala on hyvin pientä ja siroa on se helposti yhdistettävissä lapsen tai ujon roolihenkilön puheeseen. (Gebron 1996, 42.)

Me emme pohtineet roolijakoa siitä näkökulmasta että ketä meidän käsiala muistutti näyttelijöistä. Me lähdimme miettimään roolijakoa kolmen eri näkökulman kautta. Yksi tapa jakaa roolit oli se, että toinen olisi aina tulkannut miesten roolit ja toinen naisten roolit. Tämä kuitenkin osoittautui mahdottomaksi, sillä näytelmässä oli kohtauksia, joissa lavalla oli yhtä aikaa joko kaksi miestä tai kaksi naista. Lisäksi tämän vaihtoehdon poissulkemiseen vaikutti se, että toisella tulkeista olisi ollut paljon enemmän tulkattavaa. Toinen vaihtoehto, jota pohdimme, oli jakaa roolit niin, että tulkki tulkaa aina samoja näyttelijöitä ja heidän roolihahmojaan. Tämä vaihtoehto ei lopulta ollut kuitenkaan mahdollinen sillä silloin tulkille olisi saattanut tulla sellaisia kohtauksia tulkattavaksi, jossa hän joutuu tulkkaamaan kaikkia lavalla olevia näyttelijöitä. Kolmas vaihtoehto, johon lopulta päädyimme, oli se että, tulkkaamme aina samaa roolihenkilöä. Roolit jaoimme niin, että luimme koko käsikirjoituksen ja tarkistimme, ettei kummallakaan tulkilla ole lavalla montaa tulkattavaa näyttelijää. Näin varmistimme itsellemme sellaiset tulkkausolosuhteet että pystyimme hallitsemaan ne. Tekemämme roolijako suosi esimerkiksi vuoropuheluiden tulkkausta sillä pystyimme luomaan tulkkaukseemme samannäköisen tilanteen mitä näyttelijöillä oli meneillään. Onnistunut roolijako tekee tulkkauksesta sujuvaa ja katsojan silmissä helposti seurattavaa. Tämän vuoksi halusimme tuoda esille muutaman eri näkökulman siitä kuinka roolijaon voi toteuttaa paritulkkauksessa.

5.1.6 Katsekontakti

Kommunikointi viittomakielisen kanssa edellyttää jatkuvaa katsekontaktia. Teatteritulkkauksessa katsekontakti ei kuitenkaan ole välttämätöntä ja tämän vuoksi pidämme tärkeänä asian esille nostamista opinnäytetyössämme. Paperittomat tulkkauksessa meidän katseen suunta oli pääosin näyttelijöihin, vain monologiensa aikana katsoimme yleisöön. Näin saimme liitettyä itsemme paremmin mukaan näytelmään ja olimme kuin osa yleisöä. Aina kun katseemme oli näyttelijöihin päin, näimme mitä lavalla tapahtui ja kuinka näyttelijät liikkuvat ja elehtivät. Mielestämme tämä helpotti

omaa eläytymistämme tulkatessa. Harjoittelimme katsekontaktia ja kokeilimme erilaisia katseen suuntia. Saimme palautetta ohjaajalta sekä ohjaavalta opettajaltamme ja rakensimme kommenttien pohjalta yhtenäisen linjan katseillemme. Alunperin olimme suunnitelleet katsovamme toisiamme aina vuoropuheluiden aikana, mutta käytännössä se ei näyttänyt hyvälle ja se myös tuntui siltä että olimme irrallaan tapahtumista.

5.2 Valmistautuminen näytelmässä Paperittomat esiintyvien metaforien, idiomien ja vieraskielisten vuorosanoja tulkkaukseen

Kääntäessä kohdekieli on eri kuin lähdekieli. Tämä tarkoittaa sitä, että kohdekieleessä ei välttämättä ole sellaista ratkaisua, joka vastaa lähdekieltä semanttisella ja syntaktisella tasolla. (Pekkanen 2006, 91.) Syntaktisella vastaavuudella tarkoitetaan, että lauserakenteet ovat vastaavia (Roslöf & Veitonen 2006, 167). Mielestämme Pekkanen (2006) toteamusta voi soveltaa myös viittomakielen tulkkausalueelle: tulkatessa kohdekielestä ei välttämättä aina löydy semanttisesti ja syntaktisesti vastaavaa ratkaisua.

Harjoitellessamme näytelmän tulkkausta, huomasimme haastaviksi juuri sellaiset kohdat, joille ei löytynyt suoraa vastinetta tulokielestä. Näitä olivat esimerkiksi metaforat ja idiomit. Metaforien eli kielikuvien kääntäminen ja tulkkaaminen on yksi haasteellisimmista tulkin tehtävistä. Tulkin on ymmärrettävä mitä metafora tarkoittaa ja ratkaistava kuinka hän sen tulkaa. Yksi käytetty menetelmä on metaforan korvaaminen sopivalla viittomakielisellä ilmaisulla. (Roslöf & Veitonen 2006, 169-170.) Osa käännöksen muutoksista johtuu myös kulttuurieroista. Kääntäjä joutuu pohtimaan esimerkiksi näkökulmaa sekä tekstin väritymistä. Hänen on pyrittävä harmoniaan kirjailijan ajatusten kanssa. (Pekkanen 2006, 91.) Käännöksen tekemiseen vaikuttaa toimeksianto, lähdeteksti, lähdekieli, lähdekulttuuri, kohdekieli ja kohdekulttuuri (Pekkanen 2006, 83). Sanonnat tai idiomit suoraan kohdekieliseksi muutettuna eivät yleensä toimi, jollei kohdekieleessä ole valmiiksi kyseistä ilmaisua. Tällaisissa tilanteissa kääntäjä joutuu käyttämään luovuutta. (Pekkanen 2006, 91.) Huomasimme,

että pääsimme käyttämään paljon luovuutta ja kokeilemaan eri tulkkausratkaisuja. Näytelmä sisälsi paljon suomenkielelle ominaisia ilmaisuja, joita viittomakielellä voi ilmaista esimerkiksi pelkillä kasvojen ilmeillä tai olankohautuksella. Teimme paljon tulkkausratkaisuja, joissa käytimme viittomien sijaan vain pelkkiä eleitä. Osalle metaforista löytyi sopiva viittomavastine suomalaisesta viittomakielestä, mutta joitakin metaforia meidän oli avattava enemmän, jotta ratkaisuihin tulisi semanttisesti vastaavia. Semanttisella vastaavuudella tarkoitetaan asiasisällön välittämistä mahdollisimman tarkasti ja oikeakielisesti (Hytönen 2006, 74). Jotkut suomenkielen kielelliset piirteet eivät välttämättä merkitse viittomakielisille mitään, sillä kaikkia suomenkielen ilmaisuja ei löydy viittomakielestä, niin kuin kaikkia viittomakielisiä ilmauksia ei ole suomenkielessä. Kaikissa kielissä on paljon kulttuurisidonnaista toisille kielille ja kulttuureille tuntematonta sanastoa, joille ei löydy vastineita (Roslöf & Veitonen 2006, 112). Esimerkiksi huumori on hyvin kulttuurisidonnainen asia ja eri kulttuureissa ihmiset liikuttuvat ja huvittuvat eri asioista (Hytönen 2006, 68).

Näytelmissä asioilla on sanoma, jonka tulee välittyä myös tulkkauksessa (Wallvik 2005, 88). Näytelmässä Paperittomat on tärkeä sanoma. Se kertoo neljän paperittoman ihmisen tarinan, joiden oleskelulupia ei jatketa. Heidän elämänsä on jatkuvaa kiinnijäämisen pelkoa ja turvattomuutta. (Kuopion kaupunginteatteri 2013.) Yksi valmistautumisen haasteista oli luoda tulkkauksesta niin toimiva, että näytelmän sanoma ja tunnelma välittyvät oikein. Näytelmä oli hyvin informatiivinen, joten mielestämme viesti täytyi välittää kokonaisuudessaan, mukaan lukien metaforat, idiomit ja vieraskieliset vuorosanat.

Näytelmä Paperittomat oli kielellisesti rikas näytelmä. Se sisälsi monia metaforia, idiomeja, vitsejä, lauluja sekä vieraskielisiä vuorosanoja. Opinnäytetyössämme pohdimme sitä kuinka valmistauduimme erityisesti metaforien, idiomien ja vieraskielisten vuorosanojen tulkkaukseen. Valitsimme kielellisesti haasteellisista ilmauksista tutkimuskohteiksemme ne, jotka mietityttivät meitä eniten käänösratkaisuja pohtiesamme. Valittujen esimerkkien avulla voimme monipuolisesti havainnollistaa erilaisia tapoja ratkaista metaforien, idiomien ja vieraskielisten vuorosanojen tulkkausta ja valmistautumista tulkkaukseen. Opinnäytetyössämme emme siis käsittele kaikkia Paperittomat näytelmän sisältämiä metaforia, idiomeja ja vieraskielisiä vuorosanoja sillä koemme, että valitsemamme esimerkit riittävät selventämään lukijalle kuinka edellä mainittujen kielellisten ilmiöiden tulkkaukseen voi valmistautua.

5.2.1 Näytelmän Paperittomat metaforat ja idiomit

On tärkeää ymmärtää käsikirjoitus läpikotaisin. Näytelmän sisältäessä vierasperäisiä sanoja, sanontatapoja, sananlaskuja, puhuttuun kieleen perustuvia letkautuksia tai vitsejä on hyvä selvittää mahdolliset käännösratkaisut etukäteen. (Enqvist 2012.) Valitsimme yhdeksi tutkimuskohteeksemme käsikirjoituksen sisältämät metaforat ja idiomit sen vuoksi, koska kääntämävaiheessa havaitsimme niiden olevan hyvin suomenkieleen sidonnaisia emmekä tienneet sanoille viittomakielisiä vastineita. Huomasimme, että jos olisimme viittoneet asiat niin kuin ne suomenkielessä ovat, niin kohdekielellä asiat eivät olisi olleet merkitykseltään vastaavia, muodoltaan kylläkin.

Kaikissa kielissä on vakiintuneita metaforia, jotka sisältyvät arkipäiväisiin ilmauksiin (Idström 2009, 51). Metaforilla tarkoitetaan ilmiöitä joita kuvataan samantyyllisillä ja tutuilta tuntuvilla ilmiöillä. Rinnastus tapahtuu ilman kuin sanaa. Usein metaforan lähtökohtana on tarkoitteeltaan konkreettinen sana jonka avulla ilmaistaan abstrakti asia. Usein vaikeasti ymmärrettävät asiat muuttuvat ymmärrettäviksi kun ne verrataan johonkin tuttuun ilmiöön. (Mikkola, Koskela, Haapamäki-Niemi, Julin, Kauppinen, Nuolijärvi & Valkonen 2006, 14.) Metaforia ovat esimerkiksi lauseet: nyt alkoi kissanpäivät ja käyttäytyä sikamaisesti. Metaforat ovat voimakkaita ajattelun ohjaajia, eikä niiden ohjaamia mielikuvia aina huomaa. Monet poliitikot esimerkiksi käyttävät puheissaan metaforia tuoden niillä uutta sävyä puheisiinsa. (Mikkola ym. 2006, 14) Metafora tarkoittaa merkityksen muutosta ja ne heijastavat kulttuuria (Idström 2009, 52-58). Idiomilla tarkoitetaan sanontaa tai ilmausta, jonka merkitystä ei ole aina mahdollista selvittää sanonnan tai ilmauksen sisältävien sanojen perusteella. Idiomit ovat kuvaannollisesti tulkittavia ilmauksia, joiden merkitys on jokin muu tai jotakin enemmän kuin ilmauksen semanttinen merkitys. Idiomien lähtökohtana on usein ihminen ja ihmisruumis. Idiomeja ovat esimerkiksi sanonnat vahva kuin härkä, terve kuin puki. (Ingo 2000, 286.)

Käännösvaiheessa tulee lauseen muodon sijaan kiinnittää huomiota merkitykseen, eli siihen mitä lauseella oikeasti halutaan sanoa (Gebron 1996, 64). Kielikuvia ja mui-

ta suomenkielelle ominaisia ilmauksia suomalaiselle viittomakielelle käännettäessä, tulee kiinnittää huomiota juuri tähän asiaan. Viittomakieli on visuaalinen kieli, joten sen luonteella on työtä helpottavia ja hankaloittavia vaikutuksia (Rissanen 2006, 26). Seuraavaksi selitämme mitä valitsemamme metaforat ja idiomit tarkoittavat, kuinka valmistauduimme niiden tulkkaukseen ja millaisia tulkkausratkaisuja teimme. Valitsimme opinnäytetyöhömme seuraavat metaforat ja idiomit, koska mielestämme niiden avulla saamme esiteltyä kaikki käyttämämme tavata tulkata metaforat ja idiomit.

Metaforat:

A. haista paska- olo

B. kympillä valkovenäläinen

C. vanhan kaupungin sydämessä

Idiomit:

D. matkalaukkulapsi

E. leipäjono

Jaottelimme näytelmän idiomit ja metaforat seuraavanlaisesti. Metaforia olivat A. haista paska- olo, B. kympillä valkovenäläinen sekä C. vanhan kaupungin sydämessä. Mielestämme nämä ilmaisut ovat metaforia, koska ilmaisut kuvaavat jotakin tuttua ilmiötä toisella tavalla sanottuna. Metaforat ovat kielessä esiintyviä kielikuvia, joissa jotain verrataan johonkin muuhun (Idström 2009, 52). Idiomeiksi luokittelimme ilmaisut D. matkalaukkulapsi sekä E. leipäjono, sillä ilmaisut eivät kirjaimellisesti tarkoita sitä, mitä sanan muoto antaa ymmärtää, esimerkiksi leipäjonolla ei tarkoiteta jonossa olevia leipiä.

Aloitimme metaforien ja idiomien tulkkaukseen valmistautumisen selvittämällä mitä ne tarkoittavat. Pohdimme merkityksiä usean eri tahon kanssa. Keskustelimme Izarra Ollikaisen kanssa siitä, mitä hän metaforilla ja idiomeilla haluaa näytelmässä kertoa. Olimme kiinnostuneita siitä löytyisikö viittomakielestä jo valmiita vastaavia ilmauksia valitsemillemme metaforille ja idiomeille vai tulisiko meidän avata tai muokata ilmausta niin että merkitys välittyy. Jos lähdetekstissä on käsitteitä, jotka eivät toimi sellaisinaan käännettyinä kohdekielessä, eli niille ei ole käännösvastinetta, ne voidaan

muokata kohdekulttuuriin ja kieliympäristöön sopiviksi. (Tommola 2006, 28.) Lähtökohtana metaforien, idiominen ja vieraskielisten vuorosanojen tulkkaukselle oli se, että niiden merkitys välittyisi myös viittomakielisille katsojille. Halusimme, että viittomakielinen katsoja kokisi näytelmän samalla tavalla omalla kielellään kuin kuuleva katsoja suomenkielellä. Izarra Ollikaisen tapaamisen jälkeen pohdimme oppilaitoksemme lehtoreiden kanssa mahdollisia tulkkauksratkaisuja. Toinen lehtoreistamme oli viittomakielinen ja toinen viittomakielen ja tulkkauksen hallitseva suomenkielinen. Lehtoreidemme monikielisyys auttoi meitä siinä, että saimme tulkkauksratkaisuihimme mielipiteet kummankin kielen edustajalta. Viittomakielisen lehtorin kanssa pohtiesamme tulkkauksratkaisuja huomasimme, että osa ilmauksista oli vieraita viittomakielisille eikä niiden merkitykset olleet selviä.

Metafora "haista paska-olo" tarkoittaa, että joku henkilö kokee välinpitämättömyyttä ja kyllästyneisyyttä jotakin asiaa kohtaan. Aluksi ajattelimme viittoa metaforan sanojen kirjaimellisen muodon mukaan, mutta se olisi vääristänyt metaforan ajatuksen. Löysimme kuitenkin metaforalle suomalaisesta viittomakielestä vastaavan viittoman, jolla asia voidaan kuvata. Viittoma, jota käytimme, merkitsee jonkin ihmisen välinpitämättömyyttä tai kyllästyneisyyttä. Pystyimme tämän viittoman myötä tuottamaan kyseisen metaforan täysin viittomakielisesti. Kyseinen tulkkauksratkaisu on nähtävissä esimerkissä (13).

Metafora "kympillä valkovenäläinen" tarkoittaa, että joku henkilö on syntyperältään, olemukseltaan ja ajatuksiltaan täysin valkovenäläinen. Aluksi suunnittelimme tulkkauksratkaisumme metaforan ilmaisemalla kyseisen henkilön olevan täydellisesti valkovenäläinen. Tämä ilmaisu olisi kuitenkin voinut vaikuttaa siltä, että henkilö on täydellinen valkovenäläinen. Lehtoreilta saamamme palautteen myötä rakensimme viittoman seuraavanlaisesti (ks. esimerkki 14). Aikaisemmissa vuorosanoissa roolihenkilö kertoi, että hän on asteikolla nollasta kymmeneen, kympillä valkovenäläinen. Pystyimme hyödyntämään aiempaa lausetta viittoessamme metaforaa, sillä olimme hahmottaneet asteikon jo aikaisemmassa lauseessa. Metafora "vanhan kaupungin sydämessä" tarkoittaa aluetta kaupungin keskellä. Viitoimme tämän metaforan selittämällä viittomakielellä mitä se tarkoittaa. Esimerkissä (15) havainnollistamme tekemämme ratkaisun.

Idiomi "matkalaukkulapsi" tarkoittaa kolmannen kulttuurin lasta, joka on viettänyt merkittävän osan kehitysvuosistaan eri kulttuurissa, kuin mistä vanhemmat ovat kotoisin. Matkalaukkulapsi on lapsi, joka muuttaa vanhempiansa mukana toiseen yhteiskuntaan ja hän rakentaa suhteen kaikkiin kulttuureihin jossa hän on ollut osallisena. (Tervonen 2004, 8.) Idiomi matkalaukkulapsi oli viittomakielisille vieras, joten päätimme idiomin sanatarkan viittomisen sijaan selittää suomalaisella viittomakielellä mitä idiomi tarkoittaa (ks. esimerkki 16). Idiomi "leipäjono" tarkoittaa vähäosaisille suunnattua ruoka-apua. Ajattelimme tämän ilmaisun olevan tuttu myös viittomakielisille, joten viitoimme idiomin sanatarkasti niin kuin se suomenkielessä ilmaistaan. Tekemämme ratkaisu on nähtävissä esimerkissä (17).

Yksi tulkkauksemme tavoitteista oli luoda tulkkauksesta mahdollisimman lähtötekstin merkitystä vastaava. Suomalaisesta viittomakielestä ei kuitenkaan löytynyt vastaavia viittomia kaikille metaforille ja idiomeille, joten meidän täytyi ratkaista niiden tulkkaminen eri tavalla. Huomasimme kolme eri tapaa joilla metaforia ja idiomeja voidaan tulkata. Yksi tapa on selittää metaforan tai idiomin merkitys suomalaisella viittomakielellä. Tällaiseen ratkaisuun päädyimme metaforan C. vanhan kaupungin sydämessä sekä D. matkalaukkulapsi kohdalla. Näiden ilmaisujen kohdalla emme viittoneet ilmaisua kirjaimellisen muodon mukaan, vaan avasimme sanan merkityksen ja kokosimme viittomakielisen tulkkauksratkaisumme sitä kautta. Eli viitoimme suoraan mitä kyseinen metafora tai idiomi tarkoitti. Toinen tapa tulkata metaforia tai idiomeja on tulkata ilmaisu suomenkielen mukaisesti. Tällaista ratkaisua käytimme metaforan B. kympillä valkovenäläinen sekä idiomin E. leipäjono kohdalla. Viitoimme ilmaisut mukaillemalla suomenkielen sanajärjestystä. Kolmas havaitsemamme tapa on, että metaforalle tai idiomille etsitään suomalaisesta viittomakielestä vastaava ilmaisu. Tätä tapa käytimme metaforan A. haista paska-olo kohdalla. Löysimme suomalaisesta viittomakielestä vastaavan viittoman jolla voimme ilmaista saman asian.

Päästyämme yhteisymmärrykseen tulkkauksratkaisuista, valmistauduimme harjoittelemalla niiden tulkkauksista. Erityisesti metafora "kympillä valkovenäläinen" vaati huolellista harjoittelua, sillä kohtausta oli nopeampainen ja meistä molemmat viitoivat saman ratkaisun useaan kertaan peräkkäin. Ratkaisusta oli tultava molempien käsissä samannäköinen.

5.2.2 Näytelmän Paperittomat vieraskieliset vuorosanat

Viittomakieli ei ole kansainvälinen kieli, vaan jokaisella maalla on oma viittomakielensä tai useampikin (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 10). Suomessa viittomakielentulkkit saavat tulkkipolitiikan aikana valmiudet käyttää työkielinnään suomenkieltä ja suomalaista viittomakieltä. (Suomen viittomakielen tulkki ry 2013). Tämä tarkoittaa sitä että tiedot ja taidot muiden maiden viittomakielistä ovat vähäiset. Teatteritulkkaukseen valmistautuessa tulkki voi kohdata monia kielellisiä haasteita kuten vieraskielisten vuorosanojen tulkkauksista. Mikäli tulkki haluaa välittää viestin muodon mahdollisimman samankaltaisesti, vaatii se tulkilta erityistä valmistautumista, kuten tutustumista muiden maiden viittomakieliin.

Näytelmä Paperittomat sisälsi muutamia vieraskielisiä vuorosanoja. Näytelmässä esiintyviä kieliä olivat esimerkiksi venäjän- ja englanninkieli. Vieraskielisten vuorosanojen tulkkaukseen valmistautumisen aloitimme selvittämällä mitä vuorosanat tarkoittavat suomenkielellä. Englanninkielisten vuorosanojen ymmärtäminen ei vaatinut apua ulkopuolisilta tahoilta, mutta venäjänkielisten vuorosanojen kääntämisessä suomenkielelle käytimme apuna näytelmän työryhmää. Vieraskielisten vuorosanojen kääntämisessä lähtökohtana oli tuottaa vuorosanat kyseisen maan omalla viittomakielellä, jotta viittomakieliselle katsojalle välittyi se, että näyttelijä ei puhu suomenkieltä. Mikäli olisimme viittoneet vieraskieliset vuorosanat suomalaisella viittomakielellä, ei katsojalle olisi selvinnyt, että näyttelijä ei puhu suomenkieltä eikä hän ole syntyperältään suomalainen. Yksi näytelmän lähtökohdista oli se, että kaikki roolihenkilöt eivät olleet suomalaisia. Vuorosanojen viittomista vieraalla viittomakielellä tuki myös se, että viittomakielisille katsojille jäi mahdollisuus pohtia vuorosanojen sisältöä samalla tavalla kuin kuulevatkin katsojat tekivät. Uskomme, että harva katsoja osasi esimerkiksi venäjänkieltä.

Päätös tulkata englannin- ja venäjänkieliset vuorosanat kyseisen maan omalla viittomakielellä, sai meidät tutustumaan maiden viittomakieliin. Amerikan viittomakieleen tutustumien sujui hyvin, sillä osasimme lukea englanninkielisiä sanoja ja etsiä vastineita viittomakielestä. Venäjän viittomakieleen tutustumista vaikeutti se, että emme osanneet lukea kyrillisiä kirjaimia ja näin ollen emme tieneet mitä viittomat tarkoitti-

vat. Amerikan viittomakielen viittomia etsiessämme käytimme apuna Elaine Costellon (1998) teosta Random House Webster's American Sign Language Dictionary. Venäjän viittomakielen viittomiin saimme apua venäjänkielentaitoiselta viittomakielentulkilta sekä venäjän viittomakielen perussanakirjasta (2008), kirja oli DVD-muodossa.

Vieraan viittomakielen lauseita muodostaessamme käytimme hyväksi suomalaisen viittomakielen sanajärjestystä, sillä emme osaa venäjän tai amerikan viittomakielien kielioppia. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että viitoimme vieraskieliset viittomat suomalaisen viittomakielen sanajärjestyksen mukaisesti ja huuliossamme oli vieraankielen sanahahmot. Huulio tarkoittaa sanojen tuottamista suun ja huulien liikkeillä (Kuuloliitto ry 2013). Englanninkielisten sanahahmojen tuottaminen huuliossa oli helppoa sillä osaamme englanninkieltä. Tämän voi havaita esimerkistä (18). Venäjänkielisiä sanahahmoja tuottaessamme tukeuduimme kuulemaamme (ks. esimerkit 19 & 20).

Lähdimme työstämään vieraskielisten vuorosanojen tulkkausta etsimällä sanoille vastineet vieraista viittomakielistä. Etsimme ja tarkistimme puhuttujen kielten sanakirjoista sanojen merkitykset ja tämän jälkeen etsimme viittoman viittomakielen sanakirjasta. Venäjän viittomakielen viittomia etsiessämme käytimme apuna myös Internetistä löytyviä venäjänkielen sanakirjoja, sillä sieltä saimme mallin sanan kirjoitusasuun. Kirjoitusasun näkeminen helpotti sanan löytämistä kyrillisin kirjaimin kirjoitetusta venäjän viittomakielen sanakirjasta. Muutaman venäjän viittomakielen viittoman saimme suoraan tulkilta, joka auttoi meitä venäjänkielisten vuorosanojen ymmärtämisessä. Viittomien näkeminen toisen käsien kautta, auttoi meitä hahmottamaan viittoman liikkeen, käsimuodon, orientaation ja paikan. Näitä asioita todennamme esimerkeissä (21 & 22).

Vuorosanoille vastaavia viittomia etsiessämme osa löytyi helposti, mutta osalle emme löytäneet sopivia vastineita. Tällaisissa tapauksissa päädyimme ratkaisemaan tulkkauksen muuttamalla lähtötekstin sisältöä sellaiseksi, että vastaavat viittomat löytyivät ja lause oli kokonaisuudessaan mahdollista tuottaa vieraalla viittomakielellä. Tulkkausratkaisuja pohtiessamme tavoitteenamme oli ilmentää, että kyseisissä vuorosanoissa käytettiin vierasta viittomakieltä. Viittomien vastaavuus ei ollut tärkeintä, vaan se että katsojalle tulee selkeä kuva siitä, että kyse on vieraasta kielestä. Käännösratkaisuja tehdessämme kohtasimme englanninkielisen lauseen, jonka yhdelle

sanalle emme löytäneet vastinetta englannin viittomakielestä. Sana oli take = saattaa/viedä. Näytelmässä lause kuului: "I can take you there". Omassa käännöksessämme korvasimme sanan take sanoilla walk with you = kävellä kanssasi. Näin meidän englanninkielinen lauseemme sisälsi viestin: "I can walk with you." Havainnollistamme ratkaisuumme esimerkissä (23). Osalle venäjänkielisistä vuorosanoista emme löytäneet ollenkaan vastinetta, sillä sanakirja sisälsi vain perusviittomia. Tällaisissa tapauksissa etsimme venäläisestä viittomakielestä sanaa kuvaavan viittoman ja käytimme sitä.

Vieraskielisiin vuorosanoihin valmistautuminen vei paljon aikaa, sillä emme osanneet muita viittomakieliä ja meidän täytyi alusta asti suunnitella mitä viittomme ja kuinka. Ilman valmistautumisaikaa emme olisi pystyneet toteuttamaan vuorosanojen tulkkausta tällä tavalla vaan olisimme vuorosanoja kohdatessamme viittoneet katsojille, että nyt näyttelijä puhuu esimerkiksi venäjän kieltä. Uuden viittomakielen saaminen luonnollisen näköiseksi vei aikaa. Uusien viittomien ja huulion yhteensovittaminen vaati harjoittelua ja suomen viittomakielen viittomista ja huuliosta irtautumista.

6 POHDINTA

Opinnäytetyömme toiminnallisen osion tavoite oli toteuttaa tulkkaus näytelmään Paperittomat ja kirjallisen osion tavoite oli vastata tutkimuskysymyksiimme. Tutkimuskysymyksemme olivat: Kuinka valmistautua tulkaamaan näytelmä Paperittomat ja kuinka valmistautua tulkaamaan näytelmässä Paperittomat esiintyvät kielikuvat, idiomit ja vieraskieliset vuorosanat. Opinnäytetyömme perusteella voidaan sanoa, että valmistautuminen teatteritulkkaukseen on monivaiheinen ja laaja prosessi käsikirjoituksen saantihetkestä teatteritulkkaustilanteeseen. Käsikirjoituksen kääntäminen ja tulkkauksen harjoittelu on olennainen osa valmistautumista, mutta sen lisäksi valmistautuminen sisältää myös muita elementtejä, kuten näytelmän kieleen, tunnelmaan ja tavoitteeseen tutustumisen. Tulkin työolosuhteiden näkökulmasta on hyvä kiinnittää huomiota sijoittumiseen, tulkin katseeseen, liikkeiden ja ilmeiden kokoon sekä valaistukseen. Tulkin osallistuminen näytelmän tapahtumiin lisää valmistautu-

misen määrää, mutta tekee tulkkauksesta visuaalisempaa sekä tuo tulkkaukseen uutta ulottuvuutta. Valmistautumisen työmäärä lisääntyy, jos käsikirjoitus pitää sisälleen kielellisesti haastavia osia kuten metaforia, idiomeja ja vieraskielisiä vuorosanoja. Meidän kokemustemme perusteella voimme todeta, että valmistautuminen on hyvä aloittaa selvittämällä sanojen merkitys ja tämän jälkeen siirtyä ratkaisujen pohtimiseen. Voimme todeta tutkimustuloksiemme perusteella, että metaforia ja idiomeja voidaan tulkata kolmella eri tavalla: selittämällä metaforan tai idiomien merkitys suomalaisella viittomakielellä, viittomalla ilmaisu suomenkielen mukaisesti, tai etsimällä ilmaisua vastaava viittoma suomalaisesta viittomakielestä. Ratkaisuja pohtiessa ja kokeiltaessa on hyvä kysyä myös muiden mielipiteitä viittomavalintoihin.

Vastaukset tutkimuskysymyksiimme saimme tutkimusmenetelmiamme kautta. Toiminnallisuus oli päätutkimusmenetelmämme, saimme vastaukset kysymyksiimme oman toimintamme kautta. Osallistuva havainnointi oli toimiva tapa tutkia valmistautumista. Lisäksi pitämämme oppimispäiväkirja sekä kokeilunhaluisuus auttoi meitä saavuttamaan päämäärämme. Oppimispäiväkirjaan dokumentoimme prosessia ja se toimi työvälineenämme tulkkausta harjoitellessa ja opinnäytetyötä kirjoittaessamme. Toiminnallisen osion toteutuksessa pysyimme hyvin aikataulussa sillä valmistautumistamme ohjasi tuleva näytös ja sovittu päivämäärä. Mielestämme valmistautumisemme oli riittävää, mikä näkyi siinä että odotimme tulkkausta innoissamme ja lähdimme tulkkaukseen varmoin ja luottavaisin mielin. Tulkkauksen jälkeen olimme tyytyväisiä tekemäämme työhön ja onnellisia onnistuneesta tulkkauksesta.

Opinnäytetyömme toiminnallisen osion toteuttamisessa merkittävänä tekijänä oli tulkkauksen valmistutumiseen käytettävä aika. Pitkä valmistautumisprosessi mahdollisti meille huolellisen tutustumisen käsikirjoitukseen, työryhmään sekä näytelmään. Meillä oli runsaasti valmistautumisaikaa ja pystyimme miettimään erilaisia ratkaisuja sekä keskustelemaan näytelmästä ja tulkkauksesta eri asiantuntijoiden kanssa. Saimme ainutlaatuisen tilaisuuden tutustua teatterin toimintaan, näyttelijöihin sekä näytelmän elinkaareen. Koimme, että pystyimme toteuttamaan tulkkauksen meille uudella tasolla, eläytyminen ja kaikkensa antaminen oli palkitseva kokemus. Mielestämme saavutimme päämäärämme ja olemme tyytyväisiä lopputulokseen. Olemme kuulleet, että

myös teatterin työryhmä oli tyytyväinen tuotokseemme ja he toivovat saavansa lisää tulkkauksia näytelmiinsä.

Jälkeenpäin tulkkausta tarkastellessa huomasimme, että moniin asioihin olisi voinut kiinnittää vielä enemmän huomiota. Näitä asioita olivat esimerkiksi liikkeiden koko ja ilmeiden vahvuus. Meidät yllätti se, että olisimme voineet toteuttaa liikkeet ja ilmeet vieläkin suuremmin elein ilman, että ne olisivat näyttäneet liioitelluilta. Olemme sopineet teatterin työryhmän ja tuotantosunnittelijan kanssa, että toteutamme tulkkauksen uudelleen 18.5.2013. Uusi tulkkaus mahdollisuus on oppimisen kannalta hieno asia, sillä voimme lähteä uuteen tulkkaukseen edellisestä kerrasta kokeneempana.

Toiminnallisuuden kautta tehtävä opinnäytetyö oli meille molemmille mieluisa tapa. Halusimme itse tehdä ja tuottaa jotain konkreettista ja oppia käytännön kautta. Esittävän taiteen tulkkaaminen oli haastava prosessi, eikä meillä ollut asiasta aiempaa kokemusta. Olemme hyvin tyytyväisiä, että otimme haasteen rohkeasti vastaan, koska nyt olemme yhtä suurta ja opettavaista kokemusta rikkaampia. Teatteritulkkaus kasvatti itseluottamustamme niin ammatillisesti kuin tulkkauksen sarallakin. Oma eläytymisemme ja heittäytymisen taito yllätti meidät positiivisesti ja näistä asioista on varmasti hyötyä tulevaisuudessa. Kokemus ison yleisön edessä tulkkaamisesta antaa valmiuksia toimia jatkossa samanlaisissa tilanteissa.

Yhteistyö teatterin kanssa sujui luontevasti ja uskomme kokemuksen olleen antoisa molemmin puolin. Koemme antaneemme teatterin työryhmälle tietoa viittomakielestä, tulkkauksesta sekä tulkkien kanssa työskentelemisestä. Koko opinnäytetyöprosessin ajan meidän tulkkien välinen yhteistyö sujui saumattomasti ja saimme toisiltamme tarvittavaa tukea ja palautetta. Opimme hyviä toimintatapoja yhteistyöhön ja parin kanssa toimimiseen. Huomasimme, että meillä on erilaiset tavat toimia, mutta se ei ollut esteenä opinnäytetyön etenemiselle ja yhdessä toimimiselle. Samansuuntaiset tavoitteet ja innostus esittävän taiteen tulkkaukseen oli avaintekijä onnistuneessa yhteistyössämme. Teatteritulkkauskokemus, yhteistyö teatterin kanssa ja koko opinnäytetyöprosessi kasvatti meitä työskentelemään tiimin jäseninä.

Opinnäytetyömme on kattava kokonaisuus Paperittomat näytelmän tulkkaukseen valmistautumisesta. Kaikkia valmistautumismallejamme ei välttämättä voi soveltaa

muiden teatteritulkkauksien valmistautumiseen ja tiedostamme, että käyttämämme valmistautumisaika ei vastaa työelämässä saatavaa valmistautumisaikaa. Toivomme silti, että lukija löytää vinkkejä valmistautumiseen ja teatteritulkkauksen toteuttamiseen. Jokaisen on kuitenkin tärkeä löytää itselleen ja työryhmälle sopivat toimintatavat, sillä jokainen prosessi on erilainen. Kannustamme kaikkia teatteritulkkaukseen ryhtyviä tulkkeja ja opiskelijoita kokeilemaan omia rajojaan ja keskustelemaan näytelmän työryhmän kanssa erilaisista tulkkauksen toteuttamistavoista. Opinnäytetyöstämme hyötyvät tulkit, viittomakielentulkki opiskelijat sekä tilaajamme Kuopion kaupunginteatteri.

Jatkotutkimusaiheiksi ehdotamme tutkittavaksi sitä mitä asiakkaat ja tulkit ajattelevat tulkkien osallistumisesta näytelmään, auttaako osallistuminen tulkkauksen ymmärrettävyyttä ja mitä erilaisia toteuttamistapoja osallistumiseen löytyy. Mielenkiintoista olisi myös selvittää näyttelijöiden mielipiteitä tulkkien osallistumisesta, mikä on sopivaa ja missä menee tulkin osallistumisen ja eläytymisen raja teatteritulkkauksessa.

LÄHTEET

- Enqvist, Eero 2012. Esittävän taiteen tulkkausluennot. 8.-9.5.2012. Kuopio: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Frishberg, Nancy 1990. Interpreting: An Introduction. Virginia: RID Publications.
- Gebron, Julie 2000. Sign the Speech - An Introduction to theatrical interpreting. Hillsboro OR: Butte Publications, Inc.
- Goswell, Della & McKee, Rachel & Napier, Jemina 2006. Sign language interpreting. Theory & practice in Australia & New Zealand. Sydney: The Federation Press.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hoyer, Karin 2000. Vähemmistö vähemmistössä: suomenruotsalaiset kuurot ja heidän viittomakielensä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: Finn Lectura, 205–215.
- Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012. Tulkille. Tulkkaukseen valmistautuminen. Viitattu 18.11.2012 <http://www.opiskelutulkki.fi/tulkille/tulkkaukseen-valmistautuminen>
- Humanistinen ammattikorkeakoulu 2013. Opiskelu. Viitattu 24.3.2013 <http://www.humak.fi/opiskelu/opiskelu-humakissa/amk-tutkinnot> nuorille/viittomakielentulkki
- Humphrey, Janice H. & Alcorn, Bob J. 1994. So you want to be an interpreter? An introduction to sign language interpreting. Seattle, WA: H & H Publishing Company.
- Hytönen, Niina 2006. Käännösteorioiden kirjo kääntäjän työvälineeksi. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 66-83.
- Idström, Anna 2009. Metaforat kulttuurin peilinä. Teoksessa Anna Idström & Sachiko Sosa (toim.) Kielissä kulttuurien ääni. Helsinki: Hakapaino Oy, 51-69.
- Ingo, Rune 2000. Suomen kieli vieraan silmin. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut N:o 26.
- Izarra Ollikainen, Elina 2013. Projisointi. Email elin.izarra@gmail.com.
- Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

- Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma -- kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: Finn Lectura, 79-101.
- Kansaneläkelaitos 2012. Kela lakipalvelu, lainsäädäntö. Viitattu 18.11.2012
<http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20100133>
- Kuopion Kaupunginteatteri 2013. Viitattu 13.3.2013
<http://teatteri.kuopio.fi/fullview/paperittomat/>
- Kuulokynnys 2013. Tulkkauspalvelut. Tulkkausmenetelmät. Viitottu puhe. Viitattu 26.3.2013
http://www.kuulokynnys.fi/kuulokynnys/tulkkauspalvelut/tulkkausmenetelmät/viitottu_puhe/
- Kuurojen Liitto ry 2010. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Viitattu 16.11.2012
http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk15/Viittomakielten_kielipoliittinen_ohjelma.pdf
- Kuurojen Liitto ry. Viittomakieliset. Viitattu 10.10.2012.
<http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/Viittomakieliset/>
- Kuurojen Liitto ry. Viittomakieli. Viitattu 10.10.2012
<http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/Viittomakieli/>
- Laakso, Mikko & Salmi, Eeva 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Kuurojen liitto ry.
- Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielsensä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: Finn Lectura, 9-32.
- Mikkola, Anne-Maria & Koskela, Lasse & Haapamäki-Niemi, Heljä & Julin, Anita & Kauppinen, Anneli & Nuolijärvi, Pirkko & Valkonen, Kaija 2006. Äidinkieli ja kirjallisuus. Käsikirja. WSOY: Sanoma Pro.
- Opetusministeriö, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:36. Viittomakielisten teatteripalveluiden kehittäminen. Yliopistopaino, 18.
- Pekkanen, Hilikka 2006. Kaunokirjallinen käänös - kirjailijan ja kääntäjän duetto. Teoksessa Jorma Tommola (toim.) Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälteinä. Turku: Painosalama Oy, 83-93.
- Pöchhacker, Franz 2009. Introducing interpreting studies. Yhdysvallat ja Kanada: Routledge.
- Rainó, Päivi 2010. Kuurojen liitto Ry:n julkaisuja 59. Osata-projekti 2007-2009. Lopuraportti.

- Rissanen, Terhi 1985. Viittomakielen perusrakenne. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rissanen, Terhi 2006. Viittomakielen rakenteen visuaalisuudesta ja ikonisuudesta. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 26-63.
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Suomalaisen viittomakielen kääntäminen ja käännosteoriat. Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 108-120.
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Tavoitteena toimivat tulkkauskäytännöt. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 163-179.
- Sunnari, Marianna 2006. Kääntäjän ja tulkin kielitaito. Teoksessa Jorma Tommola (toim.) Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä. Turku: Painosalama Oy, 25-36.
- Suomen viittomakielen tulkit ry. Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö. Viitattu 18.11.2012.
<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto/>
- Suomen viittomakielen tulkit ry. Viittomakielen tulkit. Koulutus. Viitattu 24.3.2013
<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/koulutus/>
- Suomen viittomakielen tulkit ry. Viittomakielen tulkit. Ammatti. Viitattu 24.3.2013
<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti/>
- Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Viitattu 23.4.2013
http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk15/Viittomakielten_kielipoliittinen_ohjelma.pdf
- Teatteri Totti 2012. Viitattu 18.11.2012. <http://www.teatteritotti.fi/>
- Tervonen, Johanna 2004. Lähden siis iloisin, mutta samalla haikein ja surullisin mielin takaisin ”kotiin”. Suomeen paluuprosessi matkalaukkulasten kokemana. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen pro-gradu tutkielma.
- Tommola, Jorma 2006. Tulkkaus kognitiivisesta näkökulmasta. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 128-142.
- Viitanen, Kaisa 2013. Etusivu. Viitattu 24.3.2013. <http://www.kaisaviitanen.com/>
- Vilka, Hanna 2006. Tutki ja Havainnoi. Helsinki: Tammi.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Wallvik, Birgitta 2005. Yksi Suomen teattereista. Kuurojen teatteri 1987- 2004. Helsinki: Teatteri Totti (Kuurojen teatteri).

LIITTEET

DVD: Paperittomat - Valmistautuminen suomalaiselle viittomakielelle tulkattuun näytelmään. Esimerkkejä tulkkaustratkaisuista.